

OSMANİYE ARKEOLOJİK VARLIKLAR ENVANTERİ

2010 - 2013 YILLARI ÇALIŞMALARI

AN INVENTORY OF THE ARCHAEOLOGICAL PROPERTIES IN OSMANIYE 2010 - 2013

Fusun TÜLEK*

Özet

2010 ve 2013 yılları arasında ağırlıklı olarak Toprakkale ve Sumbas ilçelerinde arkeolojik varlık araştırması yapılmıştır. Osmaniye İlinin güney ve batı kesiminde yer alan Toprakkale ilçesinde daha çok antik çiftlik ve nekropoller tespit edilmiştir. Kuzeyde büyük kısmı Toros Dağları üstünde yer alan Sumbas ilçesi arkeolojik varlıklar açısından son derece zengin olduğu tespitler ile belgelenmektedir. Çoğunluğu Roma İmparatorluk ve Geç Antik dönemlere ait antik yerleşimlerin yanı sıra nekropol, anıt mezar, Roma su havuzu ve çeşmeleri buluntular arasındadır.

Anahtar Sözcükler: Höyük, Antik Yerleşim, Nekropol, Su Kemer, Sarnıç, Roma Havuzu, Roma Çeşmesi, Basamaklı Kaya Anıtı

Abstract

Survey of the archaeological properties in Osmaniye Province, especially in the towns of Toprakkale and Sumbas, was conducted from 2010 to 2013. During this survey, mainly villa rusticae and necropoleis were discovered in Toprakkale, which is located at the South and West of Osmaniye Province. While, the survey in Sumbas at the North, the lands of which mostly covers rough terrain of the Taurus Mountains, documented the area's richness concerning the archaeological properties. The archaeological sites as well as the necropoleis, monumental tomb, Roman pools and fountains, which mostly belong to Roman Imperial and Late Antique Periods, are among the findings of the survey.

Keywords: Mound, ancient settlement, necropolis, aqueduct, cistern, pool, fountain, stepped rock-cut monument

* Doç. Dr., Kocaeli Üniversitesi Edebiyat Fak. Arkeoloji Bölümü, e-posta: fusuntulek@kocaeli.edu.tr

Giriş

Osmaniye Arkeolojik Varlıkları Envanter Çalışması Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün "Osmaniye İli ve İlçelerinde Tasmaz Kültür Varlıkları Tespiti Çalışması" başlıklı ruhsat ve izinleri, Kocaeli Üniversitesi Bilimsel araştırma izin ve görevlendirmeleri ve TÜBA- KED A9 numaralı arkeoloji projesi olarak 2005 yılından beri yürütülmektedir.

Çalışma, Osmaniye il sınırlarının kapsadığı alanda yüzde görülebilen ve tanımlanabilen arkeolojik varlıkların görsel kayıtlarının ve konum bilgilerinin güncellen-

Osmaniye Arkeolojik Varlıklar Tespit Çalışması, 2010 ve 2013 yılları arası ağırlıklı olarak Toprakkale ve Sumbas ilçeleri ile beraber Kadirli ve Merkez ilçelerde de arkeolojik varlık taramasını sürdürmüştür.

İlin tüm ilçelerini ve köylerini kapsayan alan taraması yaygın araştırma yöntemi ile sürdürülmekle birlikte Toprakkale ilçesinde tespit edilen iki alanda (Deli Halil antik yerleşimi ve Toprakkale) ve Sumbas ilçesinde tespit edilen bir alanda (Kızlaroturağı) arkeolojinin yoğun tarama yöntemi uygulanarak gerçekleştirilmektedir. Arkeolojik varlıkların yaygın tarama yöntemi ile tespiti Toprakkale ilçesinde büyük ölçüde tamamlanmıştır ve Sumbas ilçesinde başlanan arkeolojik varlıkların yaygın taran-

Şekil 1 - Osmaniye İli Sumbas ve Toprakkale ilçesi tespitlerini gösterir harita. / *Osmaniye Province, identified archaeological sites in Sumbas and Toprakkale towns.*

mesi, bilimsel inceleme ile tanımlanarak bir kültür varlığı olarak tescil edilmelerini sağlamayı amaçlamaktadır.

ması halen sürmektedir. (Şekil 1). Tüysüz Beldesi Deli Halil Volkanı'nın güney yamacında 2008 yılında tespit edilen Deli Halil Antik Yerleşimi, 2009- 2011 yılların-

da 109K025 numaralı TÜBİTAK projesi kapsamında arkeoloji uygulamaları ile incelenmiştir. Bir diğer yoğun alan çalışması Toprak mevkide konik bir yükselti üstünde konumlu Toprakkale'nin mimari, arkeolojik ve jeolojik incelemeleri ise KOÜ- BAP 2012- 73 numaralı proje kapsamında 2011 yılından bu yana sürdürülmektedir.

Yöntem

Çalışma, bölgede daha önce yapılmış kazı ve yüzey araştırması gibi arkeolojik çalışmalardan yararlanmıştır ve ilin ilçelerini ayrı ayrı araştırma alanları olarak belirleyip arkeolojinin yaygın ve yoğun tarama yöntemlerini uygulamıştır. Yaygın tarama esnasında mimari kalıntıları ölçülebilir ve yerleşim dokusu çıkarılabilir antik köylerde arkeolojik çalışma yoğunlaştırılmış, tanımlanabilir yapı özelliği olan kalıntılar ölçülmüş ve belgelenmiştir. Yoğun tarama yönteminin uygulandığı 2013 yılı öncesi alan çalışmalarında seramik kırıkları toplanmış ve listelenmiştir. Çalışmanın seramik buluntuları, alanda ve laboratuvarda çizimleri yapılmakta olup bilimsel incelemeleri sürmektedir.

Araştırmada, 1/25000 ölçekli haritalar ve GPS (Küresel Konumlandırma Sistemi) kullanılmıştır. Yoğun tarama çalışmalarının başlangıcında 'Total Station' aleti ile elde edilen yerleşim ölçümleri haritalandırmada kullanılmıştır. Son iki yılda İl Özel İdare'den sağlanan teknik destek ile sıfır sapmalı GPS ölçümleri gerçekleştirilmiştir. Veriler 'Global Mapper' yazılımı ve 'Google Earth' üzerine ayrı ayrı aktarılmış ve çeşitli bilgi sunum ve yedeklemelerinde bu yazılımlardan yararlanılmıştır. Yapı çizimleri 'AutoCAD' programında seramik çizimleri ise 'Free Hand', 'Corel Draw' yazılımlarında ve en son 'Photoshop' ile 'Adobe Illustrator' yazılımında işlenmişlerdir. 'Filemaker' yazılımı ile oluşturulan veri tabanına tespit edilen kültür varlıkları bilgileri girilmiştir. Seramik buluntular için ayrıca veri tabanı hazırlanmaktadır. 2012 yılında www.arkeoloji.com web sayfası hazırlanmış olup çalışmaları devam etmektedir.

Toprakkale

Toprakkale ilçesi Osmaniye ilinin 5 km. batısında konumlu olup batıda Adana ili Ceyhan ilçesi ve güneyde Hatay ili Erzin ilçesi ile komşudur. İlçe merkezinin güneyinde yer alan Tüysüz beldesi hemen tümünden Deli Halil volkanı bazaltları ile kaplı bir araziden oluşmaktadır. İlçe merkezi kuzeyinde bazalt ve kireçtaşı yükseltilerin yerini alan ovada günümüz Arslanpınarı, Sayhöyük ve Lalegölü köyleri eski höyük yerleşimlerinin de tespit edildiği yerlerdir. Toprakkale ilçesi, doğudan Amanos Dağları üstünde Arslanlı Bel geçitinden gelip batıya Misis- Adana yönüne uzanan tarihi yol üstündedir. Aynı zamanda ilçe,

Deli Halil Bazaltları ile Amanos dağları ilk yükseltileri arasında kuzey-güney doğrultuda uzanan bir geçit olan Kısık Boğazı'na sahip olmakla Kuzey Suriye ve Akdeniz ile Ovalık Kilikya'nın bağlantısını sağlamaktadır. Toprakkale İlçe merkezinin ortasından tek su kaynağı olan Karaçay suyu doğudan gelip batıya doğru akmakta ve menderesler yaparak batıya uzanan Ceyhan nehri ile birleşmektedir.

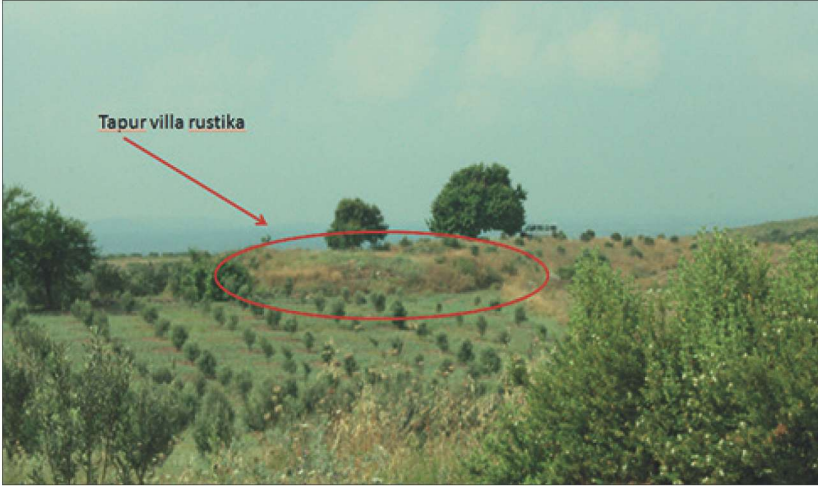
Toprakkale ilçesindeki arkeolojik varlık tespitleri höyük, antik çiftlik, nekropol, tapınak alanı gibi çeşitlenmektedir. Menetler, Yamalık, Karaçay, Sayhöyük, Toprakkale ve Tülek 2 gibi höyükler ilçede tarihöncesi ve tarih çağlarından beri yerleşim olduğunu göstermektedirler. Tülek 2 höyükte bulunan seramik parçaları Kalkolitik dönemden itibaren bir yerleşime tanıklık ederken (Tülek 2009: 9), Toprakkale höyük eteğinde bulunan seramikler Hitit Eski Krallık ve Hitit İmparatorluk döneminde bir yaşantı yeri ve askeri istasyon olduğunu kanıtlamaktadır. Menetler höyük yüzeyinde toplanmış Miken seramik parçaları ilçe yerleşimlerinin Demir Çağ'da denizel ticaret yaptığı ve bölge dışı kültürlerle etkileşim içinde olduğunu göstermektedir. Yine Toprakkale eteklerinde bulunmuş çok sayıda M.Ö. ikinci yüzyıl Hellenistik dönem ve Roma İmparatorluk dönemi Doğu Sigillata tipi seramik parçaları ilçede hakim olan kültürler ve siyasi güçler hakkında bilgi vermektedir.

Bölgenin Geç Antik Dönem yerleşim dokusu ve ekonomisine ışık tutan yerleşim ise Deli Halil Volkanı güney yamacında konumlu Tüysüz beldesinde olmasına karşın tarihi coğrafya olarak tümüyle İskenderun Körfezi, Erzin Ovası ve Kısık Boğazı ile ilintili olan Deli Halil antik yerleşimidir (Tülek 2010: 47- 49). Kırmızı Astarlı Foça sofra tabakları ve Kuzey Afrika ticari amfora parçaları bulunan antik yerleşimin, körfezde en yakın antik Burnaz limanından Akdeniz'de zeytinyağ ticaretine aktif olarak katıldığı anlaşılmaktadır (Keay 1984). Deli Halil antik yerleşimi halkı, aynı zamanda, Kısık Boğazı her iki yakası sırtlarında, (Kersen Tepe, Tepsî Tepe, Göztepe, Murtludursek sırtı 1 ve 2, Kısık ve Tapur gibi) ve Erzin Ovası'nda konumlu Geç Antik Dönem çiftlik ve yerleşimlerinde üretilen zeytinyağının denizel ticaret ağına sunulmasını örgütlemekte etkin işlev görmüş olmalıdır.

Kısık Boğazı kuzey çıkışında konumlu Toprakkale höyük kuzey eteği, ilçede arkeolojik yerleşimler arasında çok yoğun olarak Orta Çağ'a ait seramik parçaları barındıran başlıca alandır. Aynı alanın doğu kısmında tespit edilen büyükçe bir Memluk çanak parçası da kalenin mimari geçmişini ve ilçenin tarihsel zaman dizinini destekleyen somut kültür malzemeleri olarak bilgi ve veri dağıncıımıza katkıda bulunmaktadır.

Toprakkale ilçesi arkeolojik yerleşimleri arasında yoğun yapılaşma ve mimari kalıntı barındıran Toprakkale ve

Fotoğraf 1 - Toprakkale Tapur Antik Çiftlik / Toprakkale, Tapur villa rustica

Deli Halil antik yerleşimi dışında yaşantı görülen dönemlere ait somut kültür malzemesi bulunan 2010 yılı ve sonrası araştırmalarda tespit edilen alanlar Tepsi Tepe, Tapur ve Murtludirse Sırtı 2 antik çiftliklerdir. Menetler Çiftlik höyük ve Toprakkale höyükleri tespitlerine ek olarak, Arslanpınarı Tapınak, Kürek Kalesi, Tapur ve Tülek 2 Höyük nekropollerini de tespit edilmişlerdir.

Tepsi Tepe Antik Çiftlik

Toprakkale Kale, Yağankaş mevkinde, kalenin 2,5 km. doğusunda Karal dere-si güneyinde bulunan 220 m. rakımda Tepsi Tepe'nin kuzey yamacında çiftlik yerleşimi boyutlarında bir antik yerleşim alanı tespit edilmiştir. Yüze-yden toplanan seramik parçaları yerleşimin Geç Roma dönemine ait olduğunu göstermektedir. Antik Çiftlik, N36d3 paftasında kuzey $37^{\circ} 02' 57.7''$ ve doğu $36^{\circ} 03' 25.9''$ yer noktasında bulunmaktadır.

Tapur Antik Çiftlik

Toprakkale'nin güneyinde Kısık Boğazi doğu yakası üstündeki sırtlarda N36d3 paftasında Tapur mevkinde 197 m. rakımda bir antik çiftlik – villa rustica kalıntıları tespit edilmiştir (Foto. 1). Antik çiftlik kuzey $37^{\circ} 01' 43.2''$ ve doğu $36^{\circ} 09' 32.9''$ yer noktalarında konumlu olup kalıntılar, 150 m. x 75 m. boyutlarında bir alanı kaplamaktadır. Kırmızı Alanda Foça üretimi sofrta kapları ve Geç Antik Dönem günlük kullanım seramik parçaları bulunmuştur. Yağ akıtma oluğu kuzeyinde nekropolün batı ucunda kuzey $37^{\circ} 01' 48.69''$ doğu $36^{\circ} 09' 33.16''$ yer noktasında kireçtaşından ana kayaya oyularak oluşturulmuş dörtgen üstü açık bir sarnıç tespit edilmiştir. Tapur Sarnıcın kısa

kenarı 8,54 m. ve uzun kenarı 16,97 m. boyutlarında ve derinliği ± 4 m. ölçülebilmıştır (Foto. 3).

Tapur Nekropol

Tapur antik çiftlikten 300 m. doğu ve kuzeydoğuda bulunan kireç sırtlarında nekropol bulunmaktadır. 3 hektarlık alana yayılan Tapur nekropolde bulunan mezarlar trapez ağızlı kayaya oyulmuş kısa dromoslu, dromosu mezar ağzına kadar oyu basamaklı, içi 2 veya 3 odalı kaya mezarlarından oluşmaktadır. Çoğu açıldıktan sonra tekrar doldurulmuş olan kaya mezarları 20 adettir. Tapur nekropolde kuzey $37^{\circ} 01' 48.4''$ ve doğu $36^{\circ} 09' 34.9''$ yer noktasında ölü gömme törenlerinde işlevli yağ akıtma oluğu bulunmaktadır (Foto. 2).

Fotoğraf 2 - Toprakkale, Tapur Nekropol mezar / Toprakkale, Tapur necropolis

Murtludirse Sırtı 2 Antik Çiftlik

Toprakkale'nin güneyinde Kısık Boğazi doğu yakasını kapsayan yükseltiler olan Murtludirse Sırtı'nın batıya doğru yaptığı 2'nci burun şeklindeki yükseltinin üstünde Kısık Boğazi'nden 200 m. kadar doğu yönünde yer almaktadır. Tarım arazisi olarak kullanılan alan yeni sürülmüş olup yoğun seramik buluntusu görülmüştür. Tarlayı süren köylü tarafından kenara toplanmış yapı taşları yığınlarının arasında aynı zamanda çok sayıda iri parça antik çatı kiremiti bulunmaktadır. Tarla üstündeki seramik parçaları ise çeşitli günlük antik kullanım ve saklama kapları – dolium kırıkları yanı sıra çok sayıda kaliteli M.S. 6. yüzyıla tarihli sofrta tabakları parçaları

Fotoğraf 3 Toprakkale, Tapur Sarnıç / Toprakkale, Tapur cistern

Foça ürünleri rulet bezeli ağızlı Form 3 ve Form 10 tabak kırıkları görülmüştür (Hayes 1972). Yapı taşları sökülüp tarla dışına yığıldığından yapı kalıntıları yüzeyde görülmemiştir. M.S. 5 ve 6. yüzyıllara tarihli yerleşim küçük bir antik köy olabileceği gibi büyük bir antik çiftlik de olabilir. Öte yandan bölgedeki Geç Antik Dönem çiftlikleri zeytinyağı üretim faaliyeti içinde olup ışık taşları bulunurken burada herhangi bir üretime yönelik ışık taşı görülmemektedir. Antik çiftliğin bulunduğu yerin Murtludursek sırtı eteğinden geçen "Antik Su Kanalı"na yakın olması nedeniyle varlığı su kanalı ile ilişkili olmalıdır. Antik çiftlik, haritanın N36d3 paftasında kuzey $37^{\circ}03'25.3''$ ve doğu $36^{\circ}03'39.5''$ yer noktasında 100 m rakımda konumlanmıştır (Foto. 4).

Fotoğraf 4 - Toprakkale, Murtludursek Sırtı 2 Antik Çiftlik / Toprakkale, Murtludursek Sırtı 2 villa rustica

Kürek Kalesi

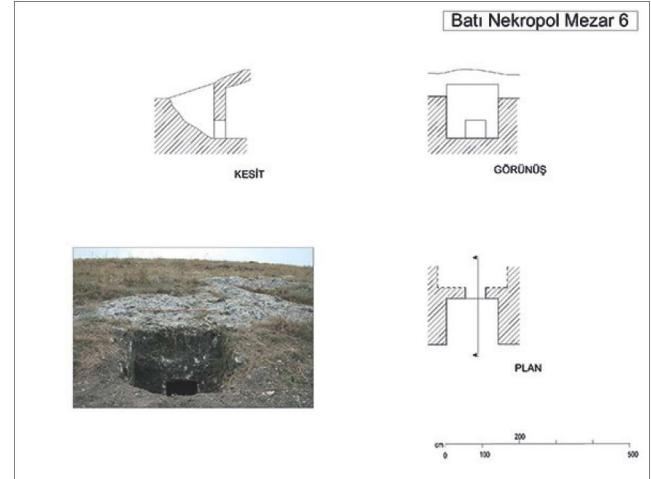
Kale, Tüysüz beldesi, Gök Osman mevkinde 249 m. rakımlı tepede haritanın N36d4 paftasında kuzey $37^{\circ}02'28.8''$ ve doğu $36^{\circ}03'26.5''$ yer noktalarında konumlanmıştır. Kalenin güney eteğinde rakım 210 m. birden düşmekte ve düz ova başlamaktadır. Kale Yukarı Çukurova'nın en güneyde bulunan düzlüklerini korumaktadır. Kalenin güneyinde Deli Halil Bazaltları ve Volkanı bulunmaktadır. Kürek kalesinin yapıldığı Ortaçağ'da Deli Halil Volkanı Tepesi ile kale iletişim içinde olup ovaya güneyden gelebilecek İskenderun Körfezi ve Kısıq Boğazı'ndaki hareketliliği kontrol etmiş olmalıdır. Kürek kalesinden kuş uçuşu 1 km. mesafede kuzeyde ovanın ilk başladığı Cibinlik Düzü adlı düzlükte Menetler Höyük konumlanmıştır.

Menetler Çiftlik Höyük

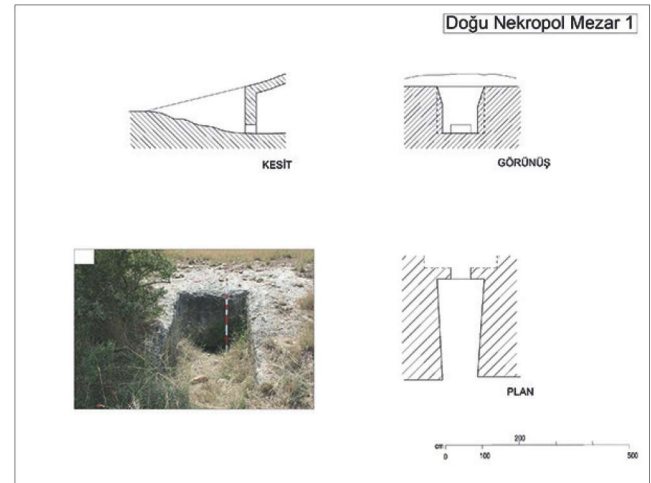
Höyük, Lalegölü köyünde 38 m. rakımda Menetler Çiftliği içinde bulunmaktadır. 17 m. yükseklikteki höyükten toplanan çömlek parçaları arasında yer alan Miken seramikleri, Megara Tipi çanak parçası ve Roma Dönemi Terra Sigillata seramik parçaları, höyükte Demirçığ'dan Roma Dönemi içlerine kadar kesintisiz bir yerleşimin olduğunu göstermektedir. Höyük N36d4 paftasında kuzey $37^{\circ}03'25.4''$ ve doğu $36^{\circ}03'39.5''$ yer noktalarında konumlanmıştır.

Tülek Höyük 2 Batı ve Doğu Nekropolü

Tülek Höyük 2'nin kuzey yönünde ve Dede Tepe'nin batısında bulunan 2 ayrı sırta konumlu kaya mezarları bulunmaktadır. Tülek Höyük 2 Nekropolü olarak tanımladığımız mezar alanının doğusundaki sırta bulunan mezarlık alanı Doğu Nekropolü batısı ise Batı Nekropolü olarak tarafımızca tanımlanmıştır. Batı Nekropolü kuzey $37^{\circ}08'43.37''$ ve doğu $36^{\circ}14'97.03''$ yer noktasından başlayıp 69 ve 92 m. rakım aralığına yayılmaktadır. Doğu Nekropolü ise kuzey $37^{\circ}08'32''$ ve doğu $36^{\circ}15'38.7''$ yer noktasından başlayıp 124 ve 139 m rakım aralığına yayılmıştır. Batı Nekropolünde 42 adet Doğu Nekropolünde 27 adet kaya mezarı tespit edilmiştir. Mezarların hemen hepsi trapez ağızlı zemin kayaya oyulmuş mezarlardır. Trapez ağızlı kaya mezarlar arasında tek odalı çift klineli olanlar bulunduğu gibi 2 veya 3 odalı olanları da bulunmaktadır. Mezarların ağızı doldurulmuş ve içi belgelemez durumdadır. Yalnızca yeni kaçak kazı ile içi bo-

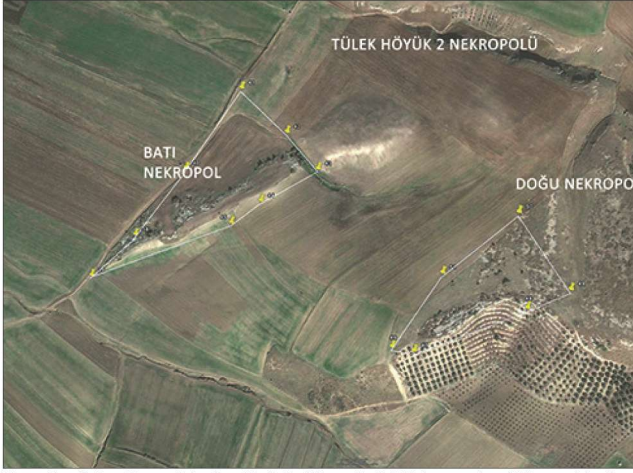
Şekil 2 - Toprakkale, Tülek 2 Batı Nekropolü / Toprakkale, Tülek 2 Mound West necropolis

Şekil 3 - Toprakkale, Tülek 2 Doğu Nekropolü / Toprakkale, Tülek 2 Mound East necropolis

şaltılmış olan bir mezar incelenenmiş ve 3 odalı mezar tipinde olduğu anlaşılmıştır. (Şek. 2-3, Foto.5)

Fotoğraf 5 - Toprakkale, Tüleğ Höyük 2 Nekropolü / Toprakkale, Tüleğ 2 Mound both East and West necropoleis.

Arslanpınarı Tapınak

Tüleğ Höyük 2'nin kuzeyinde Arslanpınarı Sulama Kanalı'nın hemen kenarında 66 m. rakımda 30 m. çaplı bir yükseltinin üstünde ilki 1903 yılında yapılmış 10 kadar mezar bulunmaktadır. Günümüzde küçük bir mezarlık olan alanda 2 adet yuvarlak sütun in situ durmaktadır. Sulama kanalından alana uzanan toprak yol kenarına tarla sınır taşı gibi dizilmiş, renkleri kararmış yuvarlak taşların da sütun tamburları ve üst yapı parçaları olduğu

Fotoğraf 6 - Toprakkale, Arslanpınarı Tapınak doğu görünüşü / Toprakkale, Arslanpınarı Temple site east view

Fotoğraf 7 - Toprakkale, Arslanpınarı Tapınak batı görünüşü / Toprakkale, Arslanpınarı Temple site west view

görülmüştür. Sulama kanalı kenarında da bulunan bu taşların hepsi kaliteli beyaz mermerdendir. Yapının bugün kalan hali ile 4 m. yükseklikte bir podyumu olan tapınak olduğu anlaşılmıştır. Mermer mimari parçaların (6 adet sütunun) ölçüleri alınmış ve alan fotoğraflanmıştır. Tapınak, kuzey $37^{\circ}04'49.76''$ ve doğu $36^{\circ}08'34.20''$ yer noktalarında konumlandır (Foto. 6-7).

Sumbas

Osmaniye İli Sumbas ilçesi, doğu ve güneyde Kadirli ilçesi ve kuzey ve batıda Adana İli Kozan ilçesi ile komşudur. İlçenin güneyi 50 m. rakımda kuzeyde Yukarı Çukurova'nın son düzlüklerini kapsamaktadır. İlçe merkezi, Toros Dağlarının ilk yükseltileri üstünde 120- 130 m. rakımda olup dağ yamaçları ve yüksek vadilerde 300- 600 m. rakımda günümüz köy ve antik yerleşimleri bulunmaktadır. İlçenin en kuzeyinde 900 ve 1000 m. rakımda birçok yayla ve sürekli yaşantı yeri bulunmaktadır. Sumbas ilçesinin başlıca su kaynağı, Toros Dağlarından doğup güneye doğru akarak Ceyhan nehri ile birleşen Savrun ve Kesik çaylarıdır.

Sumbas ilçesinde Çiçeklidere ve Mezi gibi başlıca tarihi yollar ve bu yollar ile bağlanan tali tarihi yollar bulunmaktadır. Belirtilen tarihi yollar oviden başlayıp Kadirli ilçesinden geçerek kuzeyde Toros dağları doruklarına ulaşan ana tarihi yollar Akyol ve Zelhi ile bir dağ yerleşimi ve yollar kavşağı olan Maraş İlinin Göksun ilçesinde birleşmektedirler. Buradan tarihi Doğu Anadolu platosuna ulaşan yollar Çukurova, Akdeniz ve Kuzey Suriye'nin Doğu Anadolu Bölgesi ile ulaşımını sağlamaktadırlar (Alkım 1950: 62). Tarihi yollar üstünde kurulmuş Roma dönemine ait çok sayıda tarihli irili ufaklı yerleşim, askeri karakol, kale, köprü, lojistik amaçlı Roma su havuzları ve çeşmeler bulunmaktadır. Tarihöncesi ve tarih çağları yerleşimleri olan höyükler genellikle ilçenin güneyinde ovalık kesimde görülmekte olup sayıca bir elin parmaklarını geçmemektedir (Tüleğ 2007: 64- 67). İlçe merkezinde 130 m. rakımda tek bir höyük tespit edilmiştir. Tespit edilen antik yerleşimlerin çoğunda en erken Roma İmparatorluk dönemine ait seramik parçaları bulunmakla beraber tespit edilen kült alanları bölgede yerleşimlerin en azından Demir Çağı'na uzanan bir geçmişi olabileceğini göstermektedir.

Sumbas Camii

Sumbas ilçe merkezinde eski bir cami belgelenmiştir. Yapı, dikdörtgen planlı ve dikey sahnalıdır (Foto. 8). Ahşap kırma çatılı yapının girişi kuzeyden uzun kenarındadır ve son cemaat yeri sütunlarının kaidelerinde devşirme sütun başlıkları kullanılmıştır. Son dönem Osmanlı İmparatorluğu yapılaşmasına ait olan yapının öncesinde bugünkü kullanımından farklı bir işlevi ol-

malıdır. 26.11.1996 gün 2670 sayılı kararla kültür varlığı olarak tescil edilmiş ve caminin restorasyonu tamamlanmıştır. Yapı içindeki çok güzel kalem işlerinin özgün örnekleri kalmadığından cami olarak işlev kazandıktan sonra tümünden yeni uygulanıp uygulanmadıkları ve hangi döneme ait oldukları belirsiz kalmıştır.

Fotoğraf 8 - Sumbas, Eski Camii / Sumbas, Old Mosque

Deliktepe Höyük

Sumbas ilçesinin ana caddesi üstünde ekmek fırınının karşısından kuzeye doğru su kanalını takip ederek kıvrılan bir toprak yolla ulaşılan höyük, Karaömerli mevkinde olup ana caddeye 800 m. mesafededir. Deliktepe höyük 23.06.2006 gün ve 2050 sayılı kararlar bir kültür varlığı olarak tescillidir. Gaziantep N36a1 paftasında 130 m. rakımda konumlu höyük 5 m. yükseklikindedir. Höyüğün kapsadığı alan 1,4 hektardır. Yüzeyde görülen seramik parçaları Geç Roma C Kırmızı Astarlı Foça malları, tahıl ve zeytinyağı saklama kapları olan yörede çok yaygın Geç Roma ve Erken Ortaçağ tabakalarında sık görülen dolium ağız parçaları, bölgede bilinen Samarra üretimi sarı mal grubundan sırlı Abbasi kap parçaları ve çeşitli saklama kapları parçaları görülmüştür. Höyük, kuzey 37°21'27.4" ve doğu 36°02'08.9" yer noktalarında konumlandırılmıştır. (Foto. 9)

Fotoğraf 9 - Sumbas, Deliktepe Höyük / Sumbas, Deliktepe Mound

Dut Ağacı Antik Yerleşimi

Karaömerli mevkinde Deliktepe höyüğün 300- 400 m. kuzey kuzeydoğusunda, ormanın eteğinde 148 m. rakımlı bir tepenin güney yamacında yapı izleri ve seramik parçaları görülmüştür. Kaçak kazı çukurları ile ortaya çıkmış duvar temelleri ile birlikte çok sayıda çatı kiremiti ve kaba günlük kullanım ve saklama kap parçaları yüzeyde dağınık görülmüştür. Antik yerleşim, tepe üstündeki ağaç referans alınarak araştırmada isimlendirilmiş olup N36a1 paftasında kuzey 37°27'52.4" ve doğu 36°02'07.6" yer noktasında konumlandırılmıştır. (Foto. 10).

Fotoğraf 10 - Sumbas, Dut Ağacı Antik Yerleşimi / Sumbas, Dut Ağacı ancient settlement

Caferğa Tepe Antik Yerleşimi

Akyar sırtı üstünde Dut Ağacı antik yerleşimin kuzeyinde başlayan ormanın içinden kuzeye giden toprak yolla 1 km. kadar gidildiğinde 202 m. rakımlı Caferğa Tepe üstünde konumlu bir antik köy veya büyükçe bir çiftliktir. Çok sayıda görülen çatı kiremiti, kaba günlük kullanım ve saklama kapları ve ince cidarlı kap parçaları Roma, Geç Antik ve Erken Ortaçağ yerleşimi özelliklerini göstermektedir. N36a1 paftasında kuzey 37°28'35" ve doğu 36°02'22.2" yer noktasında konumlu antik yerleşim 1,6 hektarlık bir alanı kapsamaktadır (Foto. 11).

Fotoğraf 11 - Sumbas, Caferğa Antik Yerleşimi / Sumbas, Caferğa ancient settlement

Fotoğraf 12 - Sumbas, Cennetler Ören Yeri / *Sumbas, ruins of Cennetler ancient settlement*

Cennetler Ören Yeri

Karaömerli mevki (köyü) batısında Yatılı Bölge Ortaokulu'nun 500 m. kuzeybatısında Akyar'a giden yol üstünde bulunmaktadır. Batısından Cennetler deresi geçen antik yerleşim, kuzey güney doğrultuda yumuşak eğimli kayalık bir alanda kuruludur. Gaziantep N36a1 harita paftasında bulunan yerleşim 162 m. rakımda ve kuzey $37^{\circ}28'10.1''$ ve doğu $36^{\circ}01'03.4''$ yer noktasında konumludur. Antik yerleşim, Cennetler Ören Yeri olarak adlandırılıp 29.06.2006 gün ve 2050 sayılı kararı ile 1. Derece Arkeolojik Sit olarak tescil edilmiştir. Tescil belgesinde belirtilen sarnıçlar araştırmada görülememiştir. Arkeolojik Sit alanı içinde ve dışında kalan alanda birden fazla işlik yapısı ve işlik taşları kaçak kazılar ile ortaya çıkmıştır. Araştırmada tescilli alan dışında ve orman içinde çok sayıda yapı kalıntıları ve kaya mezarları belgelenmesi nedeni ile Kültür Varlıkları Bölge Koruma Kurulu tarafından 2014 yılında 1. Derece arkeolojik sit alanı sınırları genişletilmiştir. Alanda kaçak kazılarda ortaya çıkmış çok sayıda seramik parçası görülmektedir (Foto. 12).

Sazaklı Antik Yerleşimi

Akdam köyünde, orman yangın deposundan batıya gidildiğinde ulaşılan N35b2 numaralı harita paftasında Sazaklı Kalesi Tepesi olarak kayıtlı 347 m. rakımda bulunan tepenin doğu, güney ve güneybatı yamaç-

larında kurulu büyük ve gelişkin bir antik yerleşim bulunmaktadır. Antik yerleşim, kuzey $37^{\circ}28'57.3''$ ve doğu $35^{\circ}58'37.7''$ yer noktasında konumlu olup 5 hektarlık bir alana yayılmakla beraber 2,7 hektarlık kısmı taranarak belgelenbilmiştir. Antik yerleşimin topografyanın eğimine paralel tepenin yamacına en üstte bulunan kilisenin bir alt kotundan başlayan teraslara yapıların yerleştirildiği düzenli bir plana sahiptir. Birbirinden bağımsız ayrıık düzendeki dörtgen yapıların düzenli bir biçimde teraslara yan yana

yerleştirildikleri görülmektedir. Yapılar, 2 veya 3 üniteli dörtgen bir plana sahip olup benzer tarzda nitelikli bir duvar işçiliği göstermektedirler. Yerleşimin topografya-ya uyumlu özenli ve bilinçli planlaması, yapı işçiliğinin

Fotoğraf 13 - Sumbas, Sazaklı Antik Kent Zeytinyağı İşliği / *Sumbas, Sazaklı ancient settlement, olive press*

Fotoğraf 14 - Sumbas, Sazaklı Antik Kent Sarnıcı / *Sumbas, Sazaklı ancient settlement, cistern*

Fotoğraf 15 - Sumbas, Sazaklı Antik Yerleşim 1 / *Sumbas, Sazaklı ancient settlement 1*

Fotoğraf 16 - Sumbas, Sazaklı Antik Yerleşim 2 / *Sumbas, Sazaklı ancient settlement 2*

Fotoğraf 17 - Sumbas, Sazaklı Antik Yerleşim 3 / *Sumbas, Sazaklı ancient settlement 3*

de aynı işçilik özellikleri ve teraslarda yapıların düzenli yerleştirilmiş olması, önceden planlanarak kurulmuş bir yerleşim izlenimi vermektedir. Antik yerleşim içinde birden fazla büyük zeytinyağ işlikleri ve çeşitli sarnıçlar da görülmüştür. Antik yerleşimin yaşam ekonomisinin zeytinyağı üretimine dayalı olduğu anlaşılmaktadır. Yerleşimde kaçak kazılar hunharca sürdürülmektedir. Kenger yaprak bezemeli Korinth üslubunda konsol başları gibi özenli işçilikli mimari plastik örnekleri un ufak oluncaya değin parçalanmaktadır (Foto. 13-18).

Fotoğraf 18 - Sumbas, Sazaklı Antik Yerleşim 4 / *Sumbas, Sazaklı ancient settlement 4*

Sazaklı Kilise

Sazaklı Kalesi tepesinin üst noktasında doğu-batı doğrultusunda uzanan yapı, 3 nefli bazilika planlı bir kilisedir. Yerleşimin tespit edilen tek kilisesidir. Sumbas ilçesinde yaygın tarama ile yapılan arkeolojik varlık tespitlerinde benzerine rastlanmamış ince işçilikli ve özellikli mimari plastiğe sahip bir kilisedir. Yapının doğuda dışarı çıkık çokgen apsisi içte yarım daire şeklindedir. Apsisin kuzey ve güneyinde

Fotoğraf 19 - Sumbas, Sazaklı Kilise / *Sumbas, Sazaklı Church*

Fotoğraf 20 - Sumbas, Sazaklı Kilise apsis iç görünüş / *Sumbas, Sazaklı Church, interior view of apse*

Fotoğraf 21 - Sumbas, Sazaklı Kilise apsis dış görünüş / *Sumbas, Sazaklı Church, exterior view of apse*

Fotoğraf 22 - Sumbas, Sazaklı Kilise mimari plastik / *Sumbas, Sazaklı Church, architectural pieces*

Fotoğraf 23 - Sumbas, Sazaklı Kilise mimari plastik / *Sumbas, Sazaklı Church, architectural pieces*

Fotoğraf 24 - Sumbas, Sazaklı Kilise mimari plastik / *Sumbas, Sazaklı Church, architectural pieces*

dıştan da belirgin dörtgen pastoforia odaları bulunmaktadır. Yapı içinde kireç taşından 2 sıra yuvarlak sütunlar yapıyı 3 nefeye ayırmaktadır. Yapı, 18,50 x 20 m. boyutlarında ve kuzey 37°29'00.4" ve doğu 35°58'36.9" yer noktasında konumlanmıştır.

Yerel kireçtaşından yapılmış yapının duvarları düzgün kesilmiş blok taşlar ile örülmüştür. Son derece özenli bir yapı ve taş işçiliğine sahip yapının dış cephesinde alt ve üst kornişler yatay yiv ile bezenmişlerdir. Yapının içinde pembe ve mor kireç taşlarından yapılmış ve kenger yaprağı oyma bezemeleri taşıyan Korinth tarzı sütun başlıkları parçalanmış şekilde bulunmuştur. Ayrıca gri renk kireçtaşından Korinth tarzı kenger yaprağı oyma bezeli başlıklar görülmüştür. Yapının zemini kaliteli ve çok renkli mozaik işçiliğine sahiptir. Kilise, Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Adana Bölge Kurulu'nun 31.10.2007 gün ve 3252 sayılı kararı ile tescil edilmiş olmasına karşın günümüzde taş üstünde taş kalmayacak şekilde parçalanmaktadır. Kilisenin güney kenarında bir su sarnıcı da kaçak kazı faaliyetleri ile ortaya çıkmıştır (Foto. 19-25).

Fotoğraf 25 - Sumbas, Sazaklı Kilise mimari plastik / *Sumbas, Sazaklı Church, architectural pieces*

Karapınar Antik Yerleşimi

Akdam köyü (Işıklı) mahallesi, Karapınar mevki, Çınarlı derenin doğu yakasında 464 rakımlı bir tepenin burun yaptığı alanda tepenin 361 m. rakımlı güney ve güneybatı yamaçlarında 750- 1000 m² lik bir alanda konumlanmıştır. Antik yerleşimin yapıları uzun yıllara yayılan süreçte sökülmiş olmasına karşın yüzeyde halen duvar ve temel kalıntıları bulunmaktadır. Ayrıca yeni açılmış kaçak kazı çukurları ve bu çukurlarda ortaya çıkan yapı duvarları görülmektedir. Yüzeyde az sayıda, kaçak kazı çukurlarında ise çok sayıda çatı kiremiti ve çeşitli pişmiş toprak kap parçaları bulunmaktadır. Antik yerleşim N35b2 paftasında ve kuzey 37°29'52.3" ve doğu 35°59'06.2" yer noktasında konumlanmıştır (Foto. 26-27).

Fotoğraf 26 - Sumbas, Karapınar Antik Yerleşim / *Sumbas, Karapınar ancient settlement*

Fotoğraf 27 - Sumbas, Karapınar Antik Yerleşim / *Sumbas, Karapınar ancient settlement*

Karapınar Kilise (Işıklı)

Akdam köyü, Işıklı mahallesi, Karapınar mevkinde bulunan antik yerleşimin tepesinde konumlu dikdörtgen planlı bir yapıdır. Yapının doğu kenarında dışa çıkık yarım daire apsisi 3 pencerelidir. Tek nefli olan yapının batı cephesinde 2 ve güney cephelerinde bir giriş kapısı bulunmakta ve batı kenarının önü duvar ile çevrilidir. Duvar örgüsünde ve kullanılan taşlarda farklılık ve malzemenin yeni oluşu bu birimin bir narteks- yapı girişinde bir yatay sahin- olmayıp yerel halk tarafından ağıl olarak kullanmak amacıyla günümüz eklemesi olduğu anlaşıl-

maktadır. Yapının beden duvarları çatı seviyesine kadar sağlam ayakta olup üst yapı örtüsünün ahşap kafes kirişlerden oluşan bir kırma çatıdan oluştuğu yapı içindeki hatıl deliklerinden anlaşılmaktadır. Yapının doğu cephesine yakın kuzey ve güney duvarlarındaki 0,60 m.'lik dışa taşmanın bir transept plan uygulaması olarak tescil talep fişinde değerlendirildiği görülmektedir.

Kilise, 23,56 x 13,37 m. boyutlarında olup duvarları 5,20 m. yüksekliğe sahiptir. Yapının dıştan çokgen olan apsisi 4,61 x 5,70 m. ölçülerindedir. Yapı tescilli olmasına

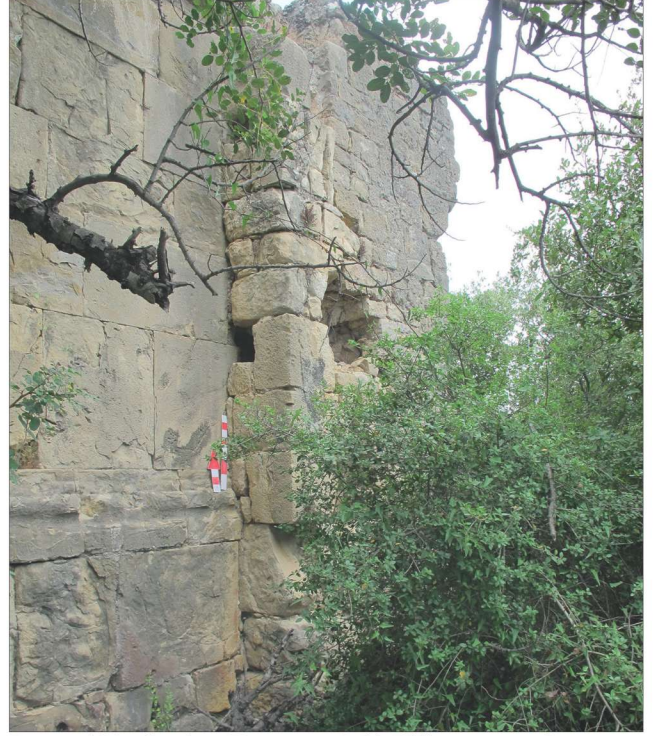
Fotoğraf 28 - Sumbas, Karapınar- Işıklı Kilise apsisi iç görünüş / Sumbas, Karapınar- Işıklı Church, interior view of apse

Fotoğraf 29 - Sumbas, Karapınar- Işıklı Kilise kuzey duvar iç görünüş / Sumbas, Karapınar- Işıklı Church, interior view of north wall

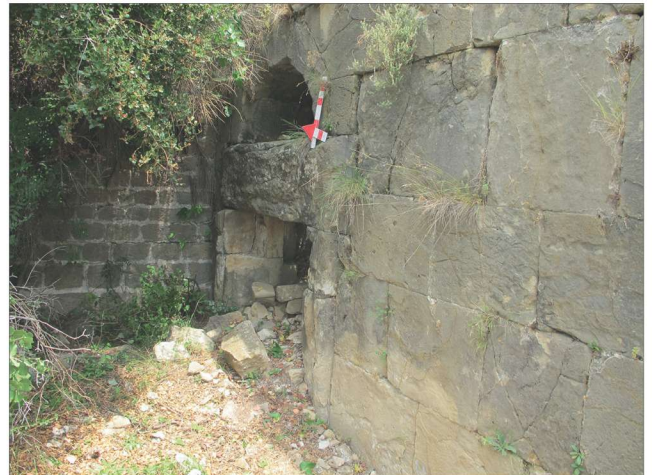
Fotoğraf 30 - Sumbas, Karapınar- Işıklı Kilise Kuzey Duvar dış görünüş / Sumbas, Karapınar- Işıklı Church, exterior view of north wall

Fotoğraf 31 - Sumbas, Karapınar- Işıklı Kilise transept duvarı dış görünüş / Sumbas, Karapınar- Işıklı Church, exterior view of transept wall

Fotoğraf 32 - Sumbas, Karapınar- Işıklı Kilise batı görünüşü / Sumbas, Karapınar- Işıklı Church, view from west

Fotoğraf 33 - Sumbas, Karapınar- Işıklı Kilise / Sumbas, Karapınar- Işıklı Church

karşın kaçak kazıya maruz kaldığı ve böylelikle ortaya çıkarılmış zeminin iri tesserae'lerden oluşan opus tesellatum tekniğinde mozaik ile döşendiği anlaşılmaktadır. Yapının içinde harcı ile birlikte el büyüklüğünde parçalara ayrılmış zemin mozaikleri görülmüştür. Bu parçalardan mozaığın, kireç taşından pembe, beyaz ve siyah renklerden oluştuğu anlaşılmıştır. Yapı haritada N35b2 paftada kuzey 37°29'46.37" ve doğu 35°59'28.40" yer noktasında konumludur. Kilise, Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Adana Bölge Kurulu'nun 31.10.2007 gün ve 3251 sayılı kararı ile tescillidir (Foto. 28-33).

Taşköprü- Roma Köprüsü

Gaffarlı köyü, Taşköprü mahallesinde, bulunan köprü bir Roma dönemi köprüsü olarak Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Adana Bölge Kurulu'nun 28.9.2001 gün ve 4363 sayılı kararı ile anıt eser olarak tescillidir. Kültür Varlıkları Adana Bölge Kurulu'nun kararı ile restorasyonu yapılan köprüye 2014 yılında yerleştirilen bilgi tabelasında Karayolları tarafından bir Osmanlı dönemi eseri olarak onarıldığı görülmektedir. Yapı M36d4 paftada kuzey 37°33'49.40" ve doğu 36°00'22.79" yer noktasında konumludur (Foto. 34-36).

Fotoğraf 34 - Sumbas, Taşköprü / *Sumbas, Taşköprü*

Fotoğraf 35 - Sumbas, Taşkaprü Restorasyon öncesi / *Sumbas, Taşköprü before restoration*

Fotoğraf 36 - Sumbas, Taşköprü Restorasyon sonrası / *Sumbas, Taşköprü after restoration*

Kabaktepe Nekropol

Taşköprü mahallesinin kuzeyinde evlerin bitiminde kıvrılarak yükselen yolun kenarlarında kestel denilen dikdörtgen ağız dik kayaya oyulmuş yola cephe veren kaya mezarları görülmüştür. Alanda yapılan araştırmada yolun üst yamacında- kuzeyinde ve altında – güneyinde dik eğimle inen arazide çalılıklar arasında çok sayıda kaya mezar olduğu anlaşılmıştır. Tepeden isim olarak Kabaktepe Nekropol olarak tanımlı alan, Taşköprü merkezli bir antik yerleşimin mezarlığı olmalıdır.

Kabaktepe Antik Çiftlik

Gaffarlı köyü, Taşköprü'nün kuzeyinde bulunan Kabaktepe'nin üstünde düzlenmiş bir alanda vaktiyle bir eski yaşantı yeri olduğu, alanda bulunan işlik taşı ve çok sayıda ince cidarlı Roma İmparatorluk dönemi seramik kırıklarından anlaşılmaktadır. Ne var ki, tepede yapılmış bir su deposu nedeni ile yapı kalıntıları birkaç duvar örgüsü dışında belgelenememiştir. Alan Kabaktepe antik çiftlik olarak tanımlanmıştır ve M36d4 paftada kuzey 37°34'02.22" ve doğu 36°00'33.76" yer noktasında konumludur.

Kabaktepe Anıt Mezar 1

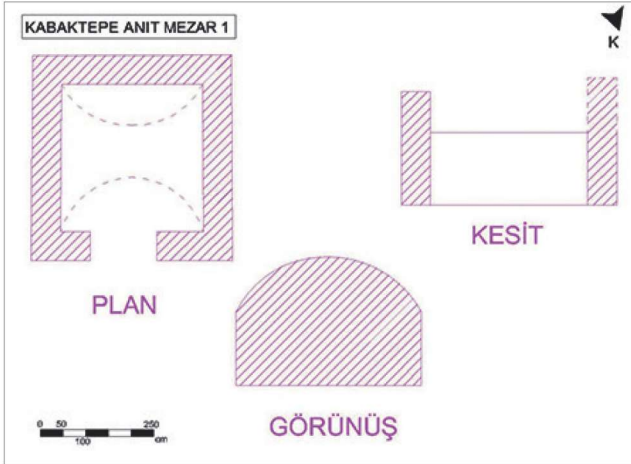
Gaffarlı köyü, Taşköprü'nün kuzeyinde konumlu Kabaktepe'den kuzeye Karaşih mevkine devam eden yo-

Fotoğraf 37 - Sumbas, Kabaktepe Anıt Mezar 1 / *Sumbas, Kabaktepe Monumental Grave 1*

lun doğusunda 1,2 km.'lik kısmında makilik içinde yer almaktadır. 350 m. rakımda bulunan anıt mezar tek parça kaya bloklarından oluşan duvarları ile dörtgen planlı bir yapıdır. Yapının kapısı güneye bakmaktadır. Derinliği 4,53 m. genişliği 4,38 m. ölçülen yapının duvarları 2,80 m. yüksekliğe kadar ayakta kalmıştır. Yapı, M36d4 paftasında kuzey $37^{\circ}34'08.22''$ ve doğu $36^{\circ}00'40.48''$ yer noktasında konumlandır (Foto. 37, Şek. 4).

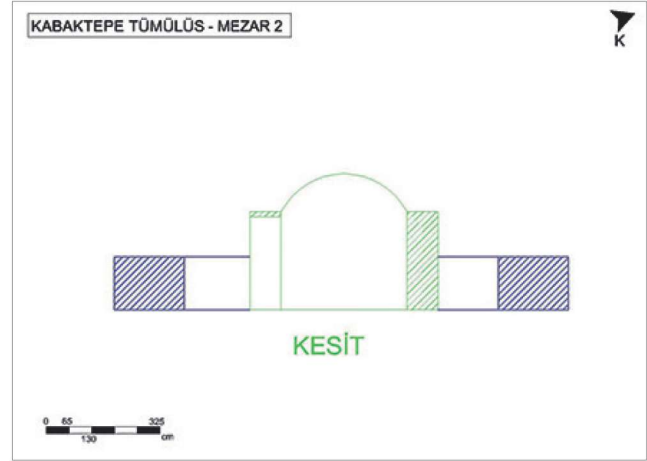
Şekil 4 - Sumbas, Kabaktepe Anıt Mezar 1 / Sumbas, Kabaktepe Monumental Grave 1

Kabaktepe Anıt Mezar 2

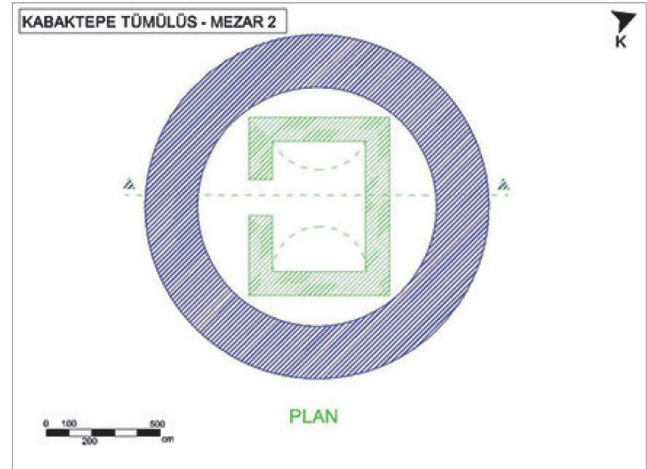
Kabaktepe Anıt Mezar 1'in hemen 500 m kuzeydoğusunda makilik içinde bulunmaktadır. Yapı, 362 m. rakımda M36d4 paftasında kuzey $37^{\circ}34'09.50''$ ve doğu $36^{\circ}00'41.47''$ yer noktasında konumlandır. Yapının üstünde yığma toprak bulunmaktadır. Beşik tonoz örtülü dörtgen mezar odasının üstü ve çevresinin yığma toprakla örtülü olduğu, bu dairesel toprak yığınının ise 1 ila 1,5 m. yüksekliğe kadar blok kayalar ile örülmüş çember duvar ile çevrilerek desteklendiği tespit edilmiştir. Dörtgen mezar odasının ölçüleri içten içe alınabilmektedir. Mezarı çevreleyen bir duvar ve mezar üstünün toprak yığıntısı ile kaplı olması bu yapının bir tümülüs tipi mezar olduğunu göstermektedir (Foto. 38-39, Şek. 5-6).

Fotoğraf 38 - Sumbas, Kabaktepe Anıt Mezar 2 (tümülüs çevre duvarı) / Sumbas, Kabaktepe Monumental Grave 2

Şekil 5 - Sumbas, Kabaktepe Anıt Mezar 2 Kesit / Sumbas, Kabaktepe Monumental Grave 2 section

Şekil 6 - Sumbas, Kabaktepe Anıt Mezar 2 Plan / Sumbas, Kabaktepe Monumental Grave 2 plan

Fotoğraf 39 - Sumbas, Kabaktepe Anıt Mezar 2 / Sumbas, Kabaktepe Monumental Grave 2

Kabaktepe Anıt Mezar 3

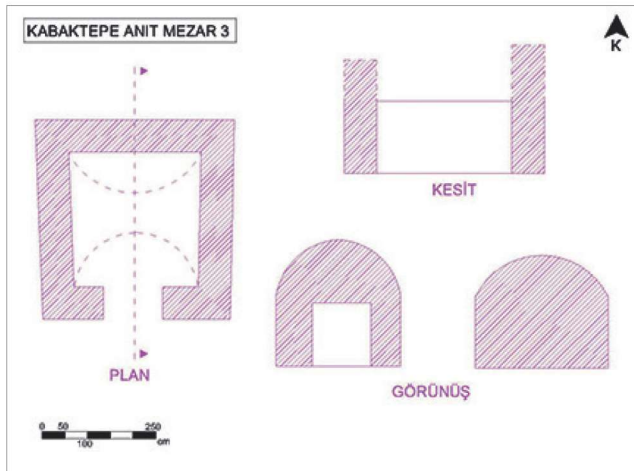
Kabaktepe'nin 1,4 km. kuzeyinde yolun batısında 400 m. rakımda 2 numaralı anıt mezarın 50 m. kuzeyinde bulunmaktadır. M36d4 paftasında kuzey $37^{\circ}34'18.31''$ ve doğu $36^{\circ}00'43.90''$ yer noktasında konumlandır. Yapı 2 numaralı anıt mezarın 50 m. kuzeyinde bulunmakta-

dır. Uzunluk 4.41m. genişlik 4.39 m. ve yükseklik 2.83 m.'dir. Kabaktepe mevkinde bulunan anıt mezarlar arasında en fazla tahribat görmüş ve şeklini kaybetmiş olandır. Ayrıca diğerlerinde gözlemlenen etrafını dairesel çevreleyen bir istinat duvarı görülememiştir (Foto. 40, Şek. 7).

Fotoğraf 40 - Sumbas, Kabaktepe Anıt Mezar 3 / Sumbas, Kabaktepe Monumental Grave 3

Şekil 7 - Sumbas, Kabaktepe Anıt Mezar 3 / Sumbas, Kabaktepe Monumental Grave 3

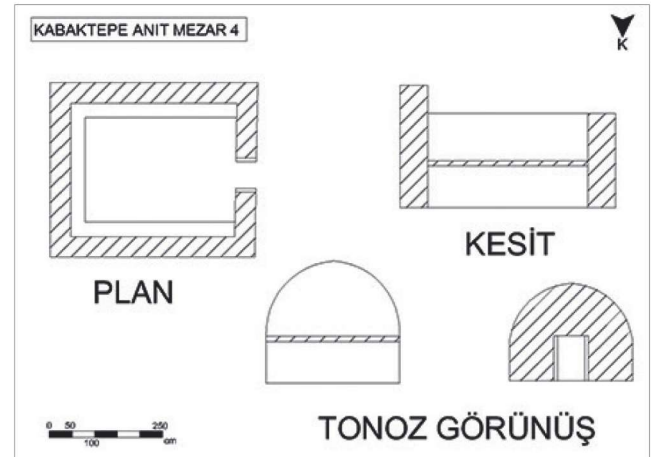
Kabaktepe Anıt Mezar 4

Kabaktepe mevkinde güneyden kuzeye doğru dizilmiş 4 anıt mezardan sonuncusu olan mezar, ikinci mezarda

Fotoğraf 41 - Sumbas, Kabaktepe Anıt Mezar 4 / Sumbas, Kabaktepe Monumental Grave 4

olduğu gibi tonozunun tek bir blok taşı kaldırılmış olması dışında çok iyi korunmuştur. İkinci anıt mezarda da görülen yapının üstünü örten toprak tamamen kaldırılmıştır. İkinci mezar gibi bu mezar da daire şeklinde bir istinat duvarı ile korunmaktadır. İkinci mezarın tonoz uzantısı doğu yönünde olduğundan kapısı da doğuya bakmaktadır. 4 numaralı mezarın tonoz yönelimi ise güneydoğu-kuzeybatı şeklindedir ve boyutları uzunluk 3.85 m. genişlik 4.57 m. ve yükseklik 2.70 m.'dir. Anıt mezar 4 M36d4 paftasında kuzey $37^{\circ}34'20.37''$ ve doğu $36^{\circ}00'40.07''$ yer noktasında ve 393 m. rakımda bulunmaktadır (Foto. 41-42, Şek. 8).

Şekil 8 - Sumbas, Kabaktepe Anıt Mezar 4 / Sumbas, Kabaktepe Monumental Grave 4

Fotoğraf 42 - Sumbas, Kabaktepe Anıt Mezar 4 / Sumbas, Kabaktepe Monumental Grave 4

Karaşih Anıt Mezar

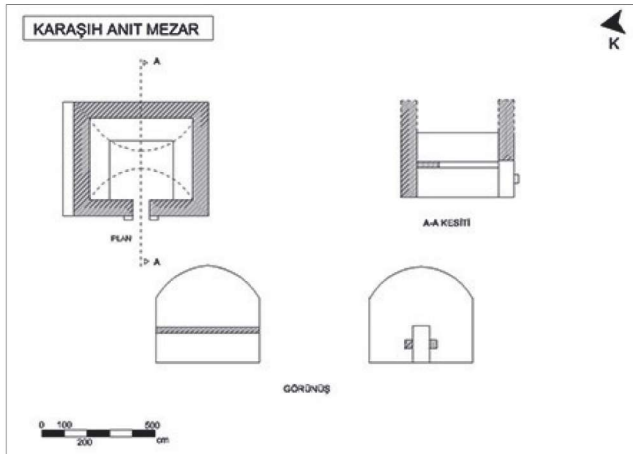
Anıt mezar, Karaşih antik yerleşimin yaslandığı tepenin üst noktasında konuludur. Üstü tonozla örtülü yapı içi üç tarafı sekili- klineli bir ev tipi bir mezar planına sahiptir. Öte yandan Kabaktepe 2 ve 4 numaralı anıt mezarlarda olduğu gibi yapının dışında, batısında, büyük blok taşlarla örülüş bir duvar ile çevrelediği görülmektedir. Yapının duvar örgüsünde 2,5 m. uzunluğunda tek parça iri blok taşlar kullanıldığı görülmektedir. Mezarın kapısı güneye bakmaktadır. Yapının derinliği 5,01 genişliği 5,97 ve yüksekliği

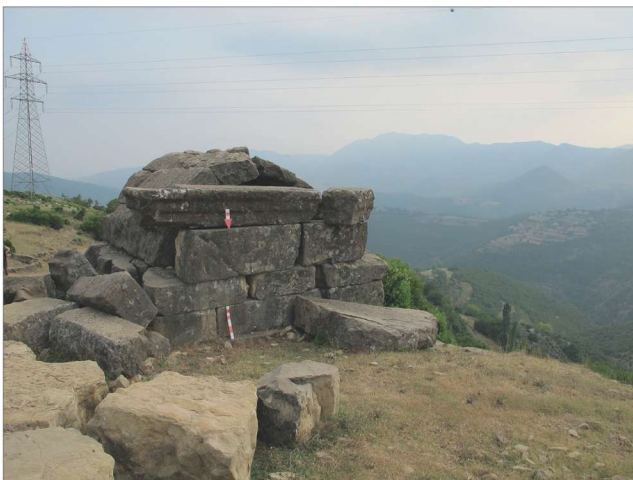

Fotoğraf 43 - Sumbas, Karaşih Anıt Mezar / *Sumbas, Karaşih Monumental Grave*

4,25 m.'dir. Karaşih anıt mezarı, Kabaktepe'nin kuzeyinden başlayıp Karaşih mevkiine doğru uzanan diğer dört anıt mezardan daha büyük ve arazide konumlandırılış açısından da çok daha fazla önem atfedilmiştir. Anıt mezarın hemen alt tarafından itibaren antik kent başlamaktadır. Yapı, 578 m. rakımda M36d4 paftasında kuzey $37^{\circ}34'59.04''$ ve doğu $36^{\circ}00'58.41''$ yer noktasında konumlandırılmıştır.

Şekil 9 - Sumbas, Karaşih Anıt Mezar / *Sumbas, Karaşih Monumental Grave*

Fotoğraf 44 - Sumbas, Karaşih Anıt Mezar / *Sumbas, Karaşih Monumental Grave*

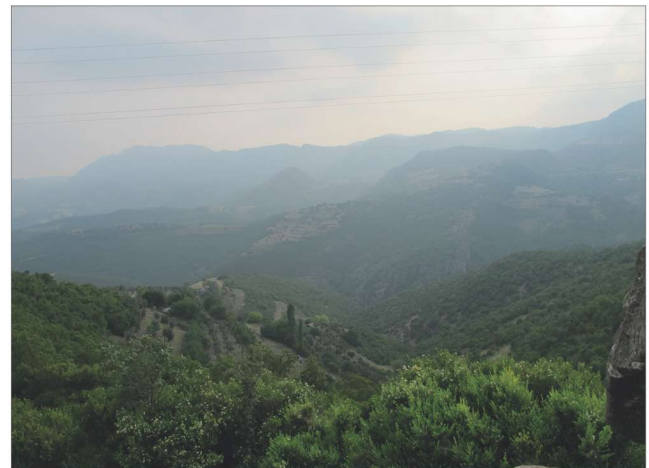
Karaşih Anıt Mezar ve Kabaktepe'de tespit edilen 4 anıt mezarın tümü tümülüs tarzı mezarlar olmalıdır. Kabaktepe Anıt Mezar 2, Anıt Mezar 4 ve Karaşih Anıt Mezar bir duvar ile çevrelenmiştir. Mezarlar malzeme boyutu, duvar örgü biçimi, kapı ve tonoz çözümlenmeleri ve plan türü olarak aynıdır. Karaşih Anıt Mezar'da plan olarak tek fark, içteki yüksek seki ile iki bölümlü bir mezar odası planına sahip olmasıdır. Kabaktepe Anıt Mezar 2 hariç diğerlerinin üstündeki yığma toprak defincilerce kaldırılmış olmalıdır. Kabaktepe Anıt Mezar 2 bu dört mezar arasında yakın zamanlarda definci tahribatına maruz kalmış ve yerel güvenlik güçlerinin müdahalesi ile korunmuştur (Foto. 43-45, Şek. 9).

Fotoğraf 45 - Sumbas, Karaşih Anıt Mezar / *Sumbas, Karaşih Monumental Grave*

Karaşih Antik Yerleşimi

Gaffarlı köyü, Taşköprü mahallesinde, kuzeyde Kabaktepe antik çiftlikten 1,8 km. uzaklıkta Karaşih mevkinde 481 m. rakımda bir tepenin güney ve güneybatı yamaçlarına yayılan bir yerleşim kalıntıları bulunmaktadır. Antik yerleşim kalıntıları M36d4 paftasında kuzey $37^{\circ}34'44.92''$ ve doğu $36^{\circ}00'49.82''$ yer noktasında olup 2 hektarlık alana

Fotoğraf 46 - Sumbas, Karaşih Antik Yerleşimi / *Sumbas, Karaşih ancient settlement*

Fotoğraf 47 - Sumbas, Karaşih Antik Yerleşim / *Sumbas, Karaşih ancient settlement*

yayılmaktadır. Uzun yıllara yayılan yoğun kaçak kazılara rağmen maki toplulukları ile kaplı alanlarda yapı planları anlaşılır şekilde ve duvarları kısmen ayakta kalmıştır. Çalılıklar nedeni ile plan çalışmasının yapılamadığı yerleşimde çok sayıda pişmiş toprak seramik parçaları görülmüştür. Antik yerleşimin konumlandığı yükseltinin en tepe noktasında büyük bir anıt mezar bulunmaktadır. Kabaktepe'nin üst noktasında bulunan antik çiftlikten 500 m. kuzeyde başlayan ve sırtın üstünden kuzeye Karaşih mevkinde doğru konumlandırılmış 4 anıt mezar da Karaşih yerleşimi ve kültürü ile ilişkili olmalıdır (Foto. 46-47).

Karaşih Çeşme 1

Çeşme, Karaşih mevkinde 438 m. rakımda bir su kaynağının ağzına yapılmış beşik tonozlu dörtgen bir yapıdır. Üç tarafı kapalı olan yapının, güney cephesi, boydan açık yarım daire kemerlidir. Yapı 2,83 m. yükseklikte, 2,16 m. genişlikte ve 5 m. uzunluktadır. Yapının tabanı, ön cepheden 3 basamakla inilen bir havuzdur. Kesme blok taşlarla örülü duvarları olan havuz Roma İmparatorluk döneminde su kaynaklarının ıslahı için yapılan su havuzu tipolojisi özellikle-

Fotoğraf 48 - Sumbas, Karaşih Roma Çeşmesi 1 / *Sumbas, Karaşih Roman Fountain 1*

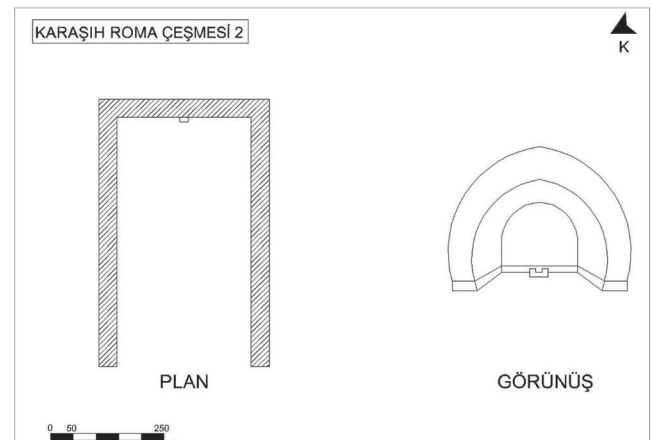
ri göstermektedir. Çeşme, haritada M36d4 paftasında kuzey 37°34'41.11" ve doğu 36°00'48.31" yer noktasında konuludur ve günümüzde yöre halkı tarafından kullanılmaktadır (Foto. 48).

Karaşih Çeşme 2

Çeşme, Karaşih yerleşiminin kuzey batısında 512 m. rakımda defneci kazıları ile açığa çıkmış bir antik su kanalının 35 m. güneyinde bulunmaktadır. Çeşme 1 yapısına benzer bir plana sahip batıya bakan cephesi yarım daire kemerli olan yapı, 3,17 m. yükseklikte, 3,76 m. genişlikte ve 5,91 m. uzunluktadır. Yapı tabanındaki su havuzuna ek olarak ön cepheye günümüzde cephe yanlarından taşacak uzunlukta ek havuz yapılmış ve çeşmenin havuzu ters T şeklini almıştır. Günümüzde yöre halkı tarafından kullanımı devam eden yapı 512 m. rakımda ve haritada M36d4 paftasında kuzey 37°34'55.01" ve doğu 36°00'51.04" yer noktasında konuludur (Foto. 49, Şek. 10).

Fotoğraf 49 - Sumbas, Karaşih Roma Çeşmesi 2 / *Sumbas, Karaşih Roman Fountain 2*

Şekil 10 - Sumbas, Karaşih Roma Çeşmesi 2 Çizim / *Sumbas, Karaşih Roman Fountain 2 drawing*

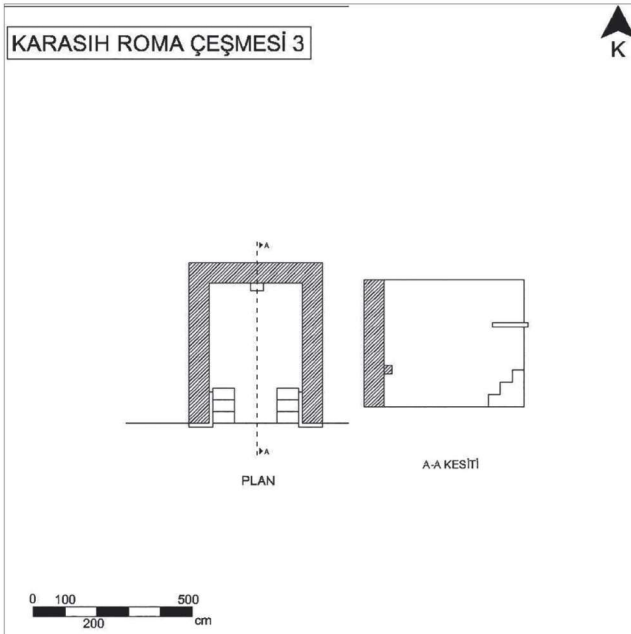

Karashih Çeşme 3

Çeşme, M36d4 paftasında kuzey $37^{\circ}34'55.34''$ ve doğu $36^{\circ}01'07.0''$ yer noktasında, antik yerleşimin doğusunda, Göbelli mahallesinin güneyinde 492 m. rakımda bulunmaktadır. Uzunluğu 5,04 genişliği 4,20 m. olan yapının üstünü örten beşik tonoz örtüsünün yüksekliği 4 metredir. Doğu yönüne bakan Çeşme 3'ün ön cephesi yarım daire kemerli olup cephesinde ve konsollarının üstünde, oyma taş işçiliğinin çok güzel bezeli örneklerini taşımaktadır. Roma İmparatorluk döneminde askeri lojistik amaçlı yapılmış havuzlu çeşme, araştırmada tespit edilen havuzlu çeşmeler arasında en iyi durumda günümüze kalmış olanlar ve kullanımı devam etmektedir (Foto. 50, Şek.11).

Fotoğraf 50 - Sumbas, Karashih Roma Çeşmesi 3 / Sumbas, Karashih Roman Fountain 3

Şekil 11 - Sumbas, Karashih Roma Çeşmesi 3 Plan / Sumbas, Karashih Roman Fountain 3 plan

Çam Tepe Antik Çiftlik

Gaffarlı köyü, Mehmetli Barajı güneydoğu köşesinde baraj boyunca uzanan köy yolunun altında Çam Tepe'nin güneybatı yamacında M36d4 paftasında kuzey $37^{\circ}30'50.06''$ ve doğu $36^{\circ}01'19.53''$ yer noktasında 213 m. rakımda konum-

ludur. Alanda kaçak kazılarla ortaya çıkmış ve altında yıkık duvarlar görülmüştür. Yuvarlak ezgi taşı ve teknesi in situ olarak belgelenmiş ve ayrıca alanda etütlük seramik parçaları görülmüştür. Bir bütünlük arz etmeyen ve düzenli planı çıkarılamayan kalıntıların bir villa rustika- çiftlik evi ve zeytinyağ üretim işliği yapı kümelerine ait olduğu anlaşılmıştır. Alan, haritada konumlu olduğu tepeden isim alarak Çam Tepe antik çiftlik olarak tanımlanmıştır (Foto. 51).

Fotoğraf 51 - Sumbas, Camtepe Antik Çiftlik ve İşlik / Sumbas, Çamtepe villa rustica and mill stone

Sabanların Sırtı Antik Yerleşim

Gaffarlı köyü, Diniker Tepe'nin kuzeydoğusunda İrenboz Tepe'nin güneyinde yer alan Karapınar mevkinde Sabanların Sırtı'nın güneydoğusunda, ormanlık arazinin eteğindeki düzlükte birçok eski yapı kalıntısından oluşan bir küçük yerleşimdir. Ali Akar'ın evinin bulunduğu alanda ve batısına doğru yayılan arazide çok sayıda yapı duvarları ve işlik taşları görülmüştür. Evin hemen doğusunda yer alan kalıntı birçok birimi olan bir yapı görünümündedir. Yapının açığa çıkmış zemininde 0,90 x 0,90 m.'lik çok renkli zemin mozaïği görülmektedir. Geometrik motiflerden oluşan zemin mozaïği iri taşlarla yapılmıştır. Aynı yapının güneyindeki bir ünite de derin bir kuyu olduğu tespit edilmiştir. Yerle-

Fotoğraf 52 - Sumbas, Sabanların Sırtı İşlik Taşı / Sumbas, Sabanların Sırtı, press stone

şim, büyük bir zeytinyağ işliğine sahip küçük bir köy veya büyük bir üretim çiftliği olmalıdır. Yerleşim M35c3 harita paftasında ve 469 m. rakımda kuzey 37°32'45.09" ve doğu 35°58'37.49" yer noktasında konumludur (Foto. 52-54).

Fotoğraf 53 - Sumbas, Sabanların Sırtı Antik Yerleşim / Sumbas, Sabanların Sırtı ancient settlement

Fotoğraf 54 - Sumbas, Sabanların Sırtı mozaikli yapı / Sumbas, Sabanların Sırtı structure with floor mosaic

Göbelli Kilise

Gaffarlı köyü, Göbelli mahallesinin 1 km. kadar kuzeyinde mahalleden kuzeye giden toprak yolun batı kenarında

Fotoğraf 55 - Sumbas, Göbelli Kilise güney duvarı / Sumbas, Göbelli Church, south wall

da bir yapı kalıntısı bulunmaktadır. Yola doğru uzanan, doğusunda yarım daire duvarının uç kısmı tahrip olmuş yapı batı- doğu uzantılı tek nefli bir kilisedir. Küçük bir kilise olan yapının apsis derinliği 3 m. genişliği 4,66 m. ve güney duvarı 4 m. uzunluktadır. Kilise üçüncü Roma çeşmesinden kuş uçuşu 1,2 km. kuzey doğuda, 551 m. rakımda ve M36d4 paftasında kuzey 37°35'07.14" ve doğu 36°01'20.61" yer noktasında konumludur (Foto. 55).

Sırttaş Antik Yerleşim (Çoban Ali mevki)

Akçataş köyü, Çoban Ali mevki, Sırttaş Tepe üstünde 599 m. rakımda N35b2 harita paftasında kuzey 37°29'57.2" ve doğu 35°56'42.9" yer noktasında kurulu bir antik yerleşimdir. Yerleşim büyük ölçüde sırtın doğuda geniş bir teras yaptığı alana kurulu olup batıya doğru uzanmaktadır. Tepe üstünde bulunan geniş alanda yapı kalıntısı hemen hiç kalmamıştır, halen kullanılan biri hariç yuvarlak ağzı molozla doldurulmuş birkaç sarnıçtan başka. Alanın güneyinde arazinin ani yükseldiği yerde bulunan bir platform olasılıkla bir tapınak alanıdır. Yerleşimin batı kısmında bulunan yapıların hemen hepsi 0,60- 1 m. yükseklikte çift cidarlı kesme

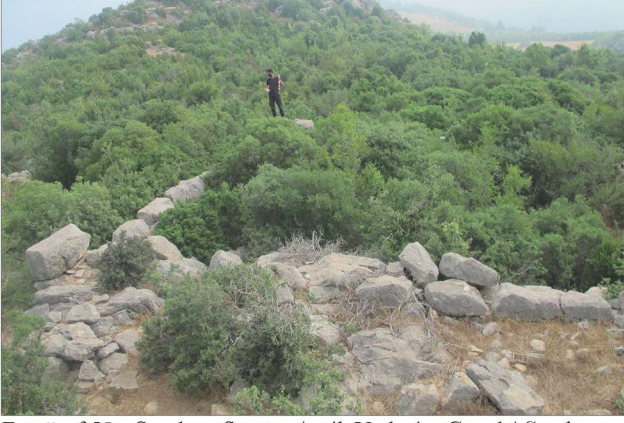

Fotoğraf 56 - Sumbas, Sırttaş Antik Yerleşim Genel / Sumbas, Sırttaş ancient settlement general view

Fotoğraf 57 - Sumbas, Sırttaş Antik Yerleşim Genel / Sumbas, Sırttaş ancient settlement general view

Fotoğraf 58 - Sumbas, Sırttaş Antik Yerleşim Genel / *Sumbas, Sırttaş ancient settlement general view*

blok taşlarının araları dolgu duvarları ve kapı söveleri ile sağlam ayakta kalmıştır. Yoğun maki bitki örtüsü ile kaplı olmayan yapıların dörtgen üniteleri ve tüme yakın planları okunabilmektedir. Duvar örgüleri, düzgün planları ve yayılım ölçeğine bakıldığında bölgenin gelişkin başlıca antik yerleşimlerinden biri olduğu anlaşılmaktadır. Roma, Geç Roma ve Erken Ortaçağ'a tarihli kaba günlük kullanım ve saklama kapları ile ince cidarlı kap parçaları görülmüştür (Foto. 56-59).

Fotoğraf 59 - Sumbas, Sırttaş Antik Yerleşim Genel / *Sumbas, Sırttaş ancient settlement general view*

Gölbeleni Antik Yerleşimi

Akçataş köyünden kuzeye Diniker Dağı yönüne uzanan ve Yediyokuş tepesinden kuzeybatıya devam eden yolun doğusunda Yellimazı Roma Çeşmesi'ni geçtikten 150 m. sonra Gölbeleni Tepenin yamacında M35c3 harita paftasında kuzey $37^{\circ}31'10''$ ve doğu $35^{\circ}57'41.1''$ yer noktasında kurulu bir antik yerleşimdir. Yerleşim, tepenin 683 ve 698 m. yüksekliği arasında kuzey ve batı yamaçlarına yayılmaktadır. Yerleşim alanında yapı duvar örgüleri tümünden sökülümüşse de sırtın güneyindeki yükseklikte kısmen ağaç ve makilik alanda kalmış ve kaçak kazılar ile ortaya çıkmış büyüklü küçüklü birkaç yapıya ait düzgün duvarların ortaya çıktığı görülmüştür. Alanda görülen pişmiş toprak seramik parçaları kaba günlük kullanım ve saklama kaplarına ait olduğu gibi

Doğu Sigillata A grubu Roma ince cidarlı kap parçaları da görülmüştür (Foto. 60-61).

Fotoğraf 60 - Sumbas, Gölbeleni Antik Yerleşim / *Sumbas, Gölbeleni ancient settlement*

Fotoğraf 61 - Sumbas, Gölbeleni Antik Yerleşim yapı duvarı / *Sumbas, Gölbeleni ancient settlement*

Köseli Antik Yerleşimi

Akçataş köyü, Evren Tepe'nin batı yamacında, Demirciler mahallesinin 700 m. güneyinde kaçak kazılar ile ortaya çıkmış geniş bir alana yayılan çok sayıda duvar kalıntıları ve işlik taşları bulunmaktadır. Antik yerleşim, 221 m. rakımda, N35b2 paftasında kuzey $37^{\circ}27'31.6''$ ve doğu $35^{\circ}57'19.2''$ yer noktasında ve 7,8 hektarlık bir alana kuruludur. Yerleşimin kuzey ve kuzeybatı yönlerinde birbirine yakın zemin mozaikli yapı duvar ve temellerinin kaçak

Fotoğraf 62 - Sumbas, Köseli Antik Yerleşim / *Sumbas, Köseli ancient settlement*

Fotoğraf 63 - Sumbas, Köseli Antik Yerleşim / *Sumbas, Köseli ancient settlement*

Fotoğraf 64 - Sumbas, Köseli Antik Yerleşim / *Sumbas, Köseli ancient settlement*

kazılar ile ortaya çıkarıldığı görülmektedir. Demirciler mahallesinin batısında bulunan Gencali köyünde görülen birçok ışık taşı, pişmiş toprak künk borusu gibi taşınır duruma gelmiş eski eserin Köseli'den geldiği köylülerce belirtilmektedir. Antik yerleşimde çok sayıda Roma ve Geç

Roma dönemlerine tarihli Doğu Sigillata ve Kırmızı As-tarlı pişmiş toprak seramik parçaları görülmüştür. Yerleşimin güneyinde kireç sirtları üstünde başlayan orman içinde çok sayıda kaya mezarı bulunmaktadır (Foto. 62-65).

Fotoğraf 65 - Sumbas, Köseli antik yerleşim / *Sumbas, Köseli ancient settlement*

Köseli Antik Yerleşim Nekropolü

Köseli yerleşimi yapı kalıntılarının güney eteğinde kireç sirtları üstünde orman arazisi içinde en az 8 adet kaya me-

Fotoğraf 66 - Sumbas, Köseli Nekropolü Mezar / *Sumbas, Köseli necropolis*

Fotoğraf 67 - Sumbas, Köseli Nekropolü Mezar / *Sumbas, Köseli necropolis*

zarı görülmüştür. Mezarlar kayaya oyulmuş trapez ağızlıdır ve içlerinde 1, 2 veya 3 seki bulunmaktadır. Trapez ağızlı kaya mezarları çeşitli varyasyonları ile Osmaniye nekropollerinde görülen bir mezar şekli olup bölgede kazısı yapılmış olan Yüceören nekropolü mezarlarının aynıdır (Şenyurt 2006); bu mezar türü Çukurova’da, Ovalık Kilikya’da, yaygındır. Köseli Nekropolü, 212 m. rakımda ve haritada N35b2 paftasında kuzey 37°27’27.9” ve doğu 35°57’16.69” yer noktasında konumludur (Foto. 66-68).

Fotoğraf 68 - Sumbas, Köseli Nekropolü Mezar / Sumbas, Köseli necropolis

Kızlaroturağı Antik Yerleşim

Akçataş köyü, Diniker Tepe’nin doğusunda Akçataş’tan gelip Yellimazı ve Kölemitli üstünden, Diniker Tepe’nin doğusundan geçerek Gaffarlı köyüne giden yol üstünde konumlu bir antik yerleşimdir. Antik yerleşimin kuzey kenarında bir duvar gibi yükselen mermerden bir kaya kütesini yöre halkı ‘Kızlaroturağı’ olarak isimlendirmiştir. Antik yerleşimin Diniker Tepe’nin eteğine dayanan batı kısmı ise açılan toprak yolla bölünmüştür. Antik kalıntılar tümenden maki çalılıkları ile kaplıdır ve çok sayıda kaçak kazı ile tahrip edilmiştir. Çalılıklar arasında, duvar kalıntıları, ışık taşları

Fotoğraf 69 - Sumbas, Kızlaroturağı Antik Yerleşim / Sumbas, Kızlaroturağı ancient settlement

ve hurma ağacı kazı bezeli bir yazıtlı taşı görülmüştür. Antik yerleşimin kuzey kenarında Kızlaroturağı kayasına çıkılan patikanın kenarında kaçak kazılarla ortaya çıkarılmış duvarları 1 m.’ye kadar ayakta bir kilise bulunmaktadır. Antik yerleşim, 2 hektar alana yayılı olup 539 m. rakımda ve haritanın M35c3 paftasında kuzey 37°32’20.17” ve doğu 35°58’13.65” yer noktasında konumludur (Foto. 69-70).

Fotoğraf 70 - Sumbas, Kızlaroturağı Antik Yerleşim 'Cornelius' yazıtlı taş / Sumbas, Kızlaroturağı ancient settlement, stone inscribed 'Cornelius'

Kızlaroturağı Kült Alanı

Antik yerleşimin bulunduğu yamaçtan 37 m. birden duvar gibi dik yükselen mermerden bir kaya kütesinin en tepesinde insan eliyle oyulmuş oturma sekileri özenle konumlandırılmış oyuklar oluşturulmuş basamaklı, perdahlanmış cepheleri olan kaya anıtları bulunmaktadır. Kült Alanı, M35c3 paftasında kuzey 37°32’30.94” ve doğu 35°58’17.83” yer noktasında 592 ve 608 m. rakımlar arasında konumludur. Kızlaroturağı doğusunda aynı yatay doğrultuda bulunan Çem Kale’nin 100 m. kuzeyinde tespit edilen bir diğer kült alanının görüş mesafesi içindedir (Bossert 1947: 9).¹

¹ Çem Kale kuzey önünde bulunan basamaklı kaya anıtından bahsetmektedir. Alkım 1950: 533’de Topaktaş Yazıtlı Kaya’dan bahsederken “yöre halkının ‘Kızlar oturağı’ adı verilen merdivenli bir kayanın bilgisini edindiklerini ama görme fırsatları olmadığını belirtir.

Kızlaroturağı Kilise

Kızlaroturağı yerleşiminin kuzey kenarında, Kızlaroturağı kaya kütesinin ilk yükselmeye başladığı alanda doğu batı uzantılı bir yapı bulunmaktadır. Yapının doğusu yarım daire dışı çıkık bir apsis ile sonlanmaktadır. Bir kilise olan yapının kuzey duvarı arazinin yüksek kotuna dayanmaktadır. Tek nefli olan kilisenin kuzeydoğu köşesi toprak yığıntısı ve çalılık altındadır. Yapının güneydoğu köşesinde ise apsise bitişik bir pastoforya oda uzantısı görülmektedir. Kilise, Sumbas ilçesi Alibeyli beldesine bağlı Buzağ Dağ güney yamacında 2012 yılında araştırmada tespit edilen antik yerleşimin kilisesi ile plan açısından büyük benzerlik göstermektedir. Kilisenin güney duvarları yer yer 1 m.'ye kadar yükselmektedir. Yapının güney cephesinde görülen açıklık Buzağ Dağ ve Karapınar-Işıklar kiliselerinde olduğu gibi güneye açılan bir kapı olmalıdır. Öte yandan çok sıkı makilikten dolayı batıya uzanan duvar bitimi tam incelenememiş ve yapının batı kısmında narteks olup olmadığı anlaşılamamıştır. Kilisenin zemini çok renkli mozaiklerle bezelidir. Kilise haritada M35c3 paftası kuzey 37°32'24.89" ve doğu 35°58'14.44" yer noktasında konumlu olup 543 m. rakımdadır (Foto. 71-73).

Fotoğraf 71 - Sumbas, Kızlaroturağı Kilise Güney Duvar / Sumbas, Kızlaroturağı Church south wall

Fotoğraf 72 - Sumbas, Kızlaroturağı Kilise Güney Duvar / Sumbas, Kızlaroturağı Church south wall

Fotoğraf 73 - Sumbas, Kızlaroturağı Kilise Mozaik / Sumbas, Kızlaroturağı Church floor mosaic

Topaktaş Yazıtlı Kaya

Kızlaroturağı kaya kütesinin 2 km. kuzey kuzeydoğusunda tarla ortasında tek bir kaya bulunmaktadır. Yazıtlı kaya, M35c3 paftası kuzey 37°32'49.76" ve doğu 35°58'25.65" yer noktasında konumlu olup 486 m. rakımdadır. Kayanın yazıtı barındıran güney cephesi perdahlanmıştır. Kayanın 6 x 8 m. boyutunda güney cephesinin alt kısmında dört satırlık Grekçe yazıt bulunmaktadır. Topaktaş Yazıtlı Kaya Anıtı Karatepe kazı ekibi tarafından tespit edilmiş ve G. E. Bean'ın çevirisiyle yayınlanmıştır. Yazıt, dağ tanrısına ithaf edilmiştir (Alkım 1950: 535- 536).

Kölemitli Antik Çiftlik

Akçataş köyü, Gölbeleni tepesinin kuzeydoğusunda kuzeye Diniker Dağına giden yol üstünde Uçuk Tepe'nin batı eteğinde Kölemitli mevkinde in situ ve yerinden oynatılmış çeşitli işlik taşlarının yanı sıra çeşitli kaba günlük kullanım ve saklama kaplarına ait seramik parçaları görülmüştür. Son derece dağıtılmış antik çiftlik alanında yoğun bir üretim faaliyeti olduğu günümüzde tahrip olan su sisteminden anlaşılmaktadır. Antik Çiftlik haritada M35c3 paftası kuzey 37°31'29.91" ve doğu 35°57'56.93" yer noktasında konumlu olup 486 m. rakımdadır (Foto. 74).

Fotoğraf 74 - Sumbas, Kölemitli İşlik / Sumbas, Kölemitli olive press

Eski Kışla Antik Çiftlik

Akçataş köyü, kuzeye Yellimazı'ya giden yolun doğusunda Karayanıklar Mahallesi'nin güneyinde bulunan Dikilitaş tepe ve Ortaç Tepe ortasındaki haritada isimsiz üçüncü tepe Roma karakolu Eski Kışla'ya giden toprak yolun doğu kenarındadır. Antik yapının duvar kalıntıları kısmen ayakta ama dağılmış olduğundan planı okunamaz durumdadır. Etrafta işlik taşı ve seramik parçaları bulunmaktadır. Çatı kiremitleri ve günlük kullanım saklama kapları parçaları görülmüştür. Antik çiftlik, haritada N35b2 paftasında 393 m. rakımda kuzey 37°28'35.90" ve doğu 35°56'40.72" yer noktasında konumlandırılır (Foto. 75).

Fotoğraf 75 - Sumbas, Eski Kışla Antik Çiftlik / Sumbas, Eski Kışla villa rustica

Eski Kışla Roma Karakolu

Akçataş köyünden kuzeye Yellimazı'ya doğru dağların sırtından giden yolun doğusunda Karayanıklar Mahallesi'nin güneyinde bulunan Dikilitaş Tepe ve Ortaç Tepe ortasındaki haritada isimsiz üçüncü tepenin burun yaptığı

Fotoğraf 76 - Sumbas, Eski Kışla Roma Karakolu / Sumbas, Eski Kışla Roman military station

yükseltide konumlandırılır. Yükselti Akçataş köyünün doğusunda Gencali köyünün batısında kuzeye uzanan vadiye 370 m. rakımda bir gemi gibi uzanarak vadiyi görmektedir. Vadi güvenliğini kontrol etmek için seçilmiş mükemmel bir görüş alanına sahiptir. Ancak bir askeri yapının

konumlanacağı bir alan özelliğine sahip alanda iri blok taşlardan oluşan duvar kalıntıları, dağılmış olup, yapı planı okunamaz durumdadır. Roma dönemine ait bir askeri karakol olarak tanımlanan yapı haritada N35b2 paftasında ve kuzey 37°28'20.32" ve doğu 35°56'57.36" yer noktasında konumlandırılır (Foto. 76).

Yediyokuş Roma Karakolu

Yapı kalıntıları, Akçataş köyünden başlayıp dağ sırtında Eski Kışla karakolu yönünde güneyden kuzeye devam eden yolun ve Yediyokuş Tepenin doğusunda Mescit

Fotoğraf 77 - Sumbas, Yediyokuş Roma Karakolu / Sumbas, Yediyokuş Roman military station

Fotoğraf 78 - Sumbas, Yediyokuş Roma Karakolu / Sumbas, Yediyokuş Roman military station

Tepenin güneye doğru burun yaptığı uzantının bir alt kotunda konumlu yükselti üstünde 575 m. rakımda bulunmaktadır. Sırtın doğusunda bulunan vadiyi baştan sona görebilen kalıntılar bir Roma İmparatorluk dönemine askeri karakoludur. Son derece tahrip edilmiş olmasına karşın yer yer temel taşları, güney eteğinde in situ kalmış kapı söveleri görülmektedir. Yediyokuş Roma çeşmesinin 100 m. batısındadır. Haritada M35c3 paftasında kuzey 37°30'18.32" ve doğu 35°57'19.37" yer noktasında konumlandırılır (Foto. 77-79).

Fotoğraf 79 - Sumbas, Yediyokuş Roma Karakol / *Sumbas, Yediyokuş Roman military station*

Yediyokuş Çeşme

Akçataş köyü, Yediyokuş mevki Yediyokuş Roma karakoluna giden toprak yolun dönemecinde yer almaktadır. Yapının üst tarafı yok edilmiş, alt kısmı, su oluğu ve yandaki blok taşları görünebilir durumdadır. Haritada M35c3 paftasında 37°30'19.84" ve doğu 35°57'15.27" yer noktasında konumlandırılır (Foto. 80).

Fotoğraf 80 - Sumbas, Yediyokuş Roma Çeşmesi / *Sumbas, Yediyokuş Roman Fountain*

Yellimazı Çeşme

Akçataş köyü Yellimazı mevki'nde, başındaki çınar ağacının gölgesine etrafını çevreleyecek şekilde bir kır kahvehanesi yapılmış ve çeşmenin ağzı beton duvar ile günümüzde perdelenmiştir. Yapının bir tek suyun aktığı oluk taşı ve oluğun her iki yanında destek olduğu blok taşlar özgündür. Çeşme, günümüzde de kullanılmaktadır. Haritada M35c3 paftasında olan yapı kuzey 37°31'03.78" ve doğu 35°57'47.80" yer noktasında konumlandırılır.

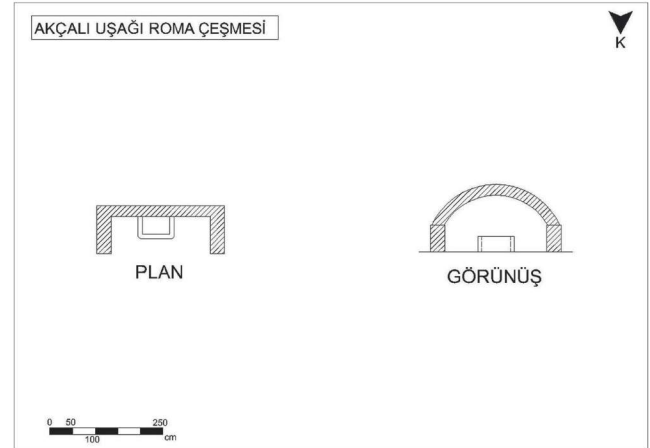
Akçalıuşağı Çeşme

Çeşme, Akçataş Köyü, Akçalıuşağı mevki Evren Tepe'nin batı eteğinden geçen köy yolu Köseli antik yerleşimi geçtikten sonra Demirciler mahallesine ulaşmadan önce yolun batısında vadi içinde konumlandırılır. Büyük öl-

çüde yıkılmış olan çeşme oluğunun üstünü örten tonozu ayakta kalmamıştır. Çeşme oluğunun üstü yarım daire kemerle belirlenmiş 2,20 m.'lik bir duvar yükselmektedir. Çeşme, haritanın N35b2 paftasında kuzey 37°27'56.89" ve doğu 35°57'06.43" yer noktasında konumlandırılır (Foto. 81, Şek. 12).

Fotoğraf 81 - Sumbas, Akçalıuşağı Roma Çeşmesi / *Sumbas, Akçalıuşağı Roman Fountain*

Şekil 12 - Sumbas, Akçalıuşağı Roma Çeşmesi / *Sumbas, Akçalıuşağı Roman Fountain*

Akçataş Nekropolü

Akçataş köyü kuzey çıkışında halk arasında sayılık denilen kireç sırtında kayaya oyma mezarlardır. Tahrip olmuş

Fotoğraf 82 - Sumbas, Akçataş Nekropolü / *Sumbas, Akçataş Necropolis*

mezarlıkta az sayıda mezar tespit edilmiştir. Biri, yola yakın olan yeni kazılmış olmakla plan tipine ilişkin bilgi verir durumda olup bölgenin diğer kaya mezarlarıyla aynı özelliktedir. Nekropol, haritada N35b2 paftasında kuzey $37^{\circ}27'51.2''$ ve doğu $35^{\circ}56'21.9''$ yer noktasında konumlandırılmıştır. 1,4 hektarlık bir alana yayılan nekropol halk arasında Akçalı olarak da isimlendirilmektedir (Foto. 82 ve 85).

Kırıkköprü Antik Yerleşim

Mehmetli Beldesi, Çiçeklidere yolunda kuzeye giden yol üstünde Mehmet Okur evinin arazisinde mozaikli zemin parçaları in situ olarak görülmüştür. Ayrıca burada kaçak kazılarla dağıtılmış duvarların yanı sıra arazinin kenarlarına sınır oluşturmakta kullanılmış çok sayıda kaliteli perdahlı ve yivli kesme blok taşlar görülmüştür. Mehmet Okur'un evinden 100 m. kuzeydoğu yönüne gidildiğinde yumuşak eğimli düzlenmiş bir alanda antik yerleşimin kurulu olduğu, ne var ki, tüm yapı örgü taşlarının sökülerek tarla sınırlarında veya başka yapılarda kullanılarak yerleşimin yüzeydeki kalıntılarının yok edildiği anlaşılmaktadır. Antik yerleşim, M36d4 kuzey $37^{\circ}34'44.8''$ ve doğu $36^{\circ}02'32.7''$ yer noktasında konumlandırılmıştır (Foto. 83-84).

Fotoğraf 83 - Sumbas, Kırıkköprü Yapı 1 / *Sumbas, Kırıkköprü Structure 1*

Fotoğraf 84 - Sumbas, Kırıkköprü Yapı 1 / *Sumbas, Kırıkköprü Structure 1*

Kırıkköprü Tapınak

Mehmet Okur'un evinin 100 m. kuzeybatı yönünde Müslüm Okur'a ait olduğu öğrenilen yola yakın boş arazide kaçak kazı ile açığa çıkarılmış üç cephesi ayakta duran kuzeybatı duvarı yıkılmış kesme blok perdahlı taşlarla örülmüş bir yapı belgelenmiştir. Yapının 10 m. batısında çalılıklar arkasına konmuş tapınağa ait sıra sıra dizili profilli kesme blok süt beyaz mermerden korniş taşları bulunmuştur. Yapı malzemesi olarak mermerin kullanımı bölgede yok denecek kadar azdır. Ender bulunan bir malzeme kullanılarak önem atfedilmiş yapı bir tapınak olmalıdır (Foto. 85-87).

Fotoğraf 85 - Sumbas, Akçataş Nekropol Mezar 8 / *Sumbas, Akçataş necropolis, grave 8*

Fotoğraf 86 - Sumbas, Kırıkköprü Tapınak Taşları / *Sumbas, Kırıkköprü Temple stone blocks*

Fotoğraf 87 - Sumbas, Kırıkköprü Tapınak Taşları / *Sumbas, Kırıkköprü Temple stone blocks*

Kırıkköprü Oda Mezarlar

Sumbas İlçesi kuzeybatısında yer alan Çiçeklidere yolu üstünden Kırıkköprü mevkinde Okur ailesi arazisi ile Çiçiloluk arasında yol üstünde 2 adet oda mezar görülmüştür. Mezarlar yol yapımı esnasında açılmış ve makine operatörleri tarafından içleri tekrar toprakla doldurulmuş olduğundan herhangi bir kültür malzemesi görülememiştir. Oda Mezarlar, M36d4 paftasında kuzey 37°34'40.8" ve doğu 36°02'31.2" yer noktasında konumludur.

Kırıkköprü- Çiçiloluk Roma Su Havuzu

Kırıkköprü antik yerleşimden 500 m. kuzeyde Karanidere mevkide yöre halkınca Çiçiloluk tanımlı bir yapı bulunmaktadır. Çiçiloluk, beşik tonozlu üstü örtüsü olan ve ön cephesi yarım daire kemerli bir dörtgen yapıdır. Yapı tabanında bulunan dörtgen havuza pınar suyu gelmektedir. Günümüzde köylüler tarafından havuzun üstü suyun temiz kalması için kısmen betonlanmıştır. Havuzdan çekilen bir su hattı Çiçeklidere yolu üstünde geniş viraj yapan noktaya çeşmeye ulaşmaktadır. Araştırmada bulunan diğer Roma dönemi oluklu su havuzları ile benzer olan yapı halen işlevlidir. Roma su havuzu, M36d4 paftasında kuzey 37°34'51" ve doğu 36°02'46.5" yer noktasında konumludur.

Kalkan Antik Kalıntılar

Kırıkköprü Karanidere mevkinin kuzeydoğusunda Çoban Dağı arkasında kuş uçuşu ±7km mesafede olan Kalkan mahallesinde küçük ölçekli bir antik yerleşim kaçak kazı ile tümünden tahrip edilmiştir. Kaçak kazı çukurlarında örgü duvar kalıntıları görülmüş ve kazı toprak yığınının üstünde de seramik parçaları toplanmıştır. Antik kalıntılar, M36d4 paftasında kuzey 37°34'54.27" ve doğu 36°03'17.16" yer noktasında konumludur.

Çem Kale

Çiçeklidere yolu üstünde Sumbas ilçesine 22 km. mesafedeki Çem Kale, bir kayalık kütlenin burnunda konumludur. Günümüzde bir Ortaçağ kalesi olarak tanımlı kalenin bulunduğu alanın çevresindeki kayaların bir kısmının işlenmiş olduğu fark edilmiştir. Çalışma, kalenin incelenmesinden çok alanın taranması ve incelenmesi şeklinde sürdürülmüştür. Kale, Karatepe Kazı Ekibi tarafından fotoğraflanmış ve çeşitli yayınlarda inceleme konusu olmuştur.² Kale duvarlarında ve kapı sövesinde devşirme malze-

me bulunmaktadır. Bizans döneminde yapılan kaleye M.S. 12 ve 13'üncü yüzyıllarda yeni duvarlar ve kale içine küçük bir kilise eklenmiştir (Edwards 1987: 116). Çem Kale, M36d4 paftasında kuzey 37°33'0.8" ve doğu 36°02'24.8" yer noktasında konumludur.

Çem Kale Kült Alanı- Basamaklı Kaya Anıtları

Kalenin kuzeye bakan ön cephesinde yer alan geniş bir alanda işlenmiş kayalar bulunmaktadır. Söz konusu kayalardan nişli olanı Karatepe ekibi tarafından görselleştirilmiş ama kültürel ve dönemsel tanımlaması yapılmamıştır. İlk yayında yerel halk tarafından "Karakol Taşı" olarak adlandırıldığı belirtilerek Romalılar döneminde mevcut bir mahalli külte ait olduğu düşünülmüştür (Bossert ve Alkım 1947: 9) Araştırmada ikinci bir basamaklı kaya anıtı ilk defa tespit edilmiştir. Kuzeye bakan cephesinde bir nişli olan ilk kaya anıtı ile Çem Kale kapısı arasında kalan kaya kütlelerinde bulunan ikinci basamaklı kaya anıtının benzerleri Orta Anadolu'da Frig kültüründe görülmüştür. Çem Kale "basamaklı kaya anıtları" bölgede Kızlaroturağı ile birlikte türünün ilk buluntularıdır. Çem Kale Kült Alanı, M36d4 paftasında kuzey 37°33'06.67" ve doğu 36°02'26.53" yer noktasında konumludur.

Çem Kale Kilise

Çem Kale'nin doğusunda dağın güney yamacında kesme blok taş ve küçük paket taşlar ile duvar örgülü, planı ve örgü teknikleri farklı yapım evrelerine sahip olan bir yapı görülmektedir. Doğu- batı uzantılı yapının doğusunda yarım daire şeklinde dışa çıkık birimin apsis olduğu anlaşılmaktadır. Apsis zemini nefin zemin kotundan çok daha aşağıdadır. Böylelikle apsis bir yarım daire kule şeklindedir. Edwards araştırmasında apsisin dıştan çokgen olduğu belirtmekteyse de günümüzde bu bilgiyi teyit etmek mümkün değildir. Yapının batısında yer alan bir Roma İmparatorluk dönemi yapısı kilisenin narteksine dönüştürülmüş olmalıdır. Yapının doğusunda 100 m. mesafede kuzey güney yönünde uzanan yumuşak eğimli bir alanda yapıların taşları sökülerek öbek öbek toplanmış durumdadır; burası Roma imparatorluk döneminden Erken Bizans dönemine devam eden bir antik yerleşim yeri olmalıdır (Alkım 1947: 10).³ Çem Kale Kilise, M36d4 paftasında kuzey 37°33'02.48" ve doğu 36°02'31.00" yer noktasında konumludur.

Doğu Anadolu platosunu Çukurova ile bağlayan tarihi yol üstünde bulunan Çem Kale'nin konumlandığı kaya kütleli

² Hansgerd Hellenkemper, Burgen Der Kreuzritterzeit in Der Grafschaft Edessa und im Königreich Kleinarmenien Bonn. 176: 216-7; Robert W. Edwards, The Fortifications of Armenian Cilicia. Washington D.C., 1987: 113

³ Alkım, Kilise ve kaya anıtından yola çıkarak Çem Kale'nin bulunduğu alanın eski devirlerde de meskun olduğunu düşünmektedir. Edwards da bir Bizans yerleşiminin olduğu ve hatta kaledeki devşirme yazıtlı ve kabartmalı mermer parçaların bu yerleşimden kullanıldığını belirtmektedir. Edwards 1987: 113-117.

ve çevresi tüm Doğu Ovalık Kilikya'yı, batıda Anavarza Kalesi ve doğuda Çardak Kalesi'ni görüyor olmakla son derece stratejik öneme sahiptir. Ayrıca dağların etkileyiciliği dağ, gök ve veya hava tanrılarına tapan kültürlerin kült alanı olarak kullanılmış ve bu kutsal alanda çeşitli dönemlerde inanışlara göre tapınak ve kilise yapılmış olmalıdır. Antik yolu koruyan, Ortaçağ'da yapılmış şekliyle günümüze kalan Çem Kale'nin yerinde ise olasılıkla önceki dönemlerin yönetimleri en azından bölgede çok iyi lojistik ağ kurduğu gözlemlenen Roma İmparatorluğunun bir kale veya askeri karakolu olmalıdır.

Kölete Tapınak Alanı

Mehmetli Beldesi, Kölete mevkinde debisi yüksek ve suyu son derece lezzetli bir su kaynağının kuzeydoğusunda yüksek bir düzlükte düzgün kesilmiş süt beyaz mermerden büyük yapı taşları görülmüştür. Taşların bulunduğu alanın yüksekliği, doğal bir arazi yüksekliği olmayıp bir yapı temeli üstündeki yığıntının toprakla düzeltilmiş hali şeklindedir. Yüksek kalitede malzeme ve işçiliğe sahip olan mimari elemanlar bir tapınağa ait olmalıdır. Alan yüzeyinde yapılan gözlem toprağın ± 0.60 m hemen altında tapınağın platformu- stylobat bulunmaktadır. Tapınak alanına gelmeden önce görülen 4- 5 köy evinin bahçe duvarlarında sütun başları ve profilli kaide gibi mimari elemanlar görülmüştür. Kölete Tapınak Alanı, M36d4 paftasında kuzey $37^{\circ}31'06.2''$ ve doğu $36^{\circ}03'29.8''$ yer noktasında konumlandır (Foto. 88).

Fotoğraf 88- Sumbas, Kölete Tapınak ve Yaşantı Alanı / Sumbas, Kölete Temple and settlement site

Çobanlı Antik Yerleşim

Mehmetli Beldesi, Kölete mevkinin kuzeybatısında Kölete Tapınak alanından 500 m. kuzey batıya yüründüğünde Çobanlı tepenin yamacında teraslar üstünde duvar kalıntıları bulunmaktadır. İri kesme taşlarla örülmüş duvarların oluşturduğu dörtgen planlı yapılar bitişik düzende dar bir sokağın her iki yanına dizili konumdadırlar. Yamaçta kuzey-güney doğrultusunda uzanan, sokak denilecek boşluklar ile geçişler yapıların kuzeye yamacın üstüne doğru yayıldığı gözlenmiştir. Duvarları sağlam ayakta kalmış bir yapının 2 üniteli bir planı olduğu görülmüştür. Sokaktan giriş kapısı

olan yapının ikinci ünitesine birinciden geçiş yapılmaktadır. Az sayıda kaba günlük kullanım ve saklama kapları parçaları yüzeyde görülmüştür. Çobanlı Antik Yerleşim, M36d4 paftasında kuzey $37^{\circ}31'11.4''$ ve doğu $36^{\circ}03'15.5''$ yer noktasında konumlandır (Foto. 89-90).

Fotoğraf 89 - Sumbas, Çobanlı Antik Yerleşim / Sumbas, Çobanlı ancient settlement, Structure

Fotoğraf 90 - Sumbas, Çobanlı Antik Yerleşim / Sumbas, Çobanlı ancient settlement, Structure

Buzağ Dağ Antik Yerleşim

Mehmetli Beldesi, 527 metre rakımda Buzağ Dağı güney yamacında geniş bir alana yayılan ve tepenin altına kadar teraslar halinde devam eden bir yerleşimdir. Buzağ Dağ antik yerleşimde önem verilen yapılarda kaliteli işçilikli kesme blok taşlar kullanıldığı görülmüştür. Alanda diğer yerleşimlerden farklı olarak Geç Antik dönem seramik kırıkları yanı sıra yeşil sırlı Ortaçağ seramik parçaları görülmüştür. Buzağ Dağ Antik Yerleşim, M36d4 paftasında kuzey $37^{\circ}31'28.53''$ ve doğu $36^{\circ}03'40.66''$ yer noktasında konumlandır.

Buzağ Dağ Kilise

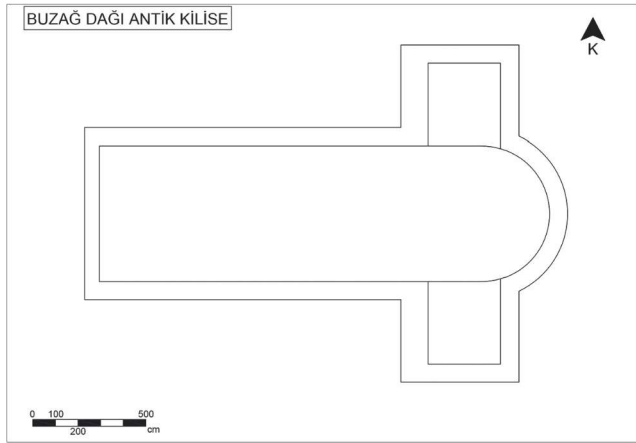
Buzağ Dağ Antik yerleşimin eteğinde, makilik içinde düzlüğe yakın yerde doğu batı doğrultulu yerleştirilmiş ve kesme blok taşlar ile örülmüş büyük bir yapı bulunmaktadır. Yapının doğu kenarında içte ve dışta yarım daire şeklinde dışarı çıkık apsis bulunmaktadır. Apsisin her iki yanında ise dörtgen odacıkları ayakta. Tek nefli bir kilise olan yapının güneyinde, batı kenarına yakın lentosu ayakta kalmış bir kapı girişi bulunmaktadır. Yapının batı kenarında nar-

teks duvar taşları yok edilmiştir. Buzağ Dağ Kilise, M36d4 paftasında kuzey 37°31'27" ve doğu 36°00'55.6" yer noktasında konumlandırılmıştır (Foto. 91, Şek. 13).

Fotoğraf 91 - Sumbas, Mehmetli Buzağ Dağ Kilise / Sumbas, Mehmetli, Buzağ Dağ Church

Şekil 13 - Sumbas, Buzağ Dağ Kilise Plan / Sumbas, Mehmetli, Buzağ Dağ Church plan

Sonuç

Sumbas ilçesinde tespit edilen arkeolojik varlıkların antik yerleşim türü olarak sayıca çok ve yaşantı gören kültürlerle ilişkin çeşitli bilgi veriyor olması ilçenin konumlandırıldığı bölgenin tarih zenginliğini ortaya koymaktadır. Tarihi askeri ve ticari yollar üstünde olup kuzey güney aksında Doğu Anadolu Platosu ile Çukurova'nın doğu kesimi arasında bağlantı kuran bir bölge olması stratejik önemini ortaya koymaktadır. Tespit edilen antik yerleşimler arasında Karaşlı antik yerleşimi, ölçek olarak en büyük ve tarihsel olarak en eski olduğunu düşündürten kültür malzemesi barındırmaktadır. Öte yandan bölgede Roma İmparatorluk döneminde askeri lojistik ağının planlı ve sıkı bir düzeneği olduğunu, Roma su havuzu, çeşmeleri ve karakolları kanıtlamaktadır. Ayrıca, irili ufaklı birçok yerleşimde benzer tarzda duvar örgüsü görülmesi bölgede belli rakımdaki yerleşimlerin ortak bir kültüre sahip olduğu anlaşılmaktadır. Sumbas ilçesinde tespit edilen arkeolojik varlıklar ve ayakta kalan yapılarının çokluğu ve aynı tarzda anıtsal yapı örneklerinin bulunması Sumbas ilçesinde kültür turizminin olanaklılığını da göstermektedir.

Kaynakça

- Bossert, H. Th., ve U. Bahadır Alkım, 1946. Karatepe Kazıları (Birinci Ön Rapor). İstanbul.
- Bossert, H. Th., U. Bahadır Alkım., 1947. Kadirli ve Dolayları (İkinci Ön Rapor). İstanbul.
- Alkım, U. Bahadır., 1950. "Üçüncü Mevsim Karatepe Çalışmaları: Kazı ve geziler". Belleten. XIV.56: 515- 542.
- Alkım, U. Bahadır., 1959. "Güney – Batı Antitoros Bölgesi' nde Eski Bir Yol Şebekesi" Belleten. XXIII. 89: 59- 76
- Edwards, Robert W., 1987. The Fortifications of Armenian Cilicia. Washington D.C.
- Hayes, J. W., 1972. Late Roman Pottery. London
- Hellenkemper, Hansgerd., 1976. Burgen der Kreuzritterzeit in der Grafschaft Edessa und im Königreich Kleinarmenien Bonn.
- Hild, F., ve Hansgerd Hellenkemper., 1990. Kilikien und Isaurien, Tabula Imperii Byzantini, Band 5.
- Keay, S.J., 1984. Late Roman Amphorae in the Western Mediterranean: A Typology and Economic Study: The Catalan Evidence. BAR- IS 196. Oxford. British Archaeological Reports.
- Şenyurt, Yücel S., 2006. Yüceören: Hellenistic and Roman necropolis in Eastern Kilikia. Baku-Tbilisi-Ceyhan Crude Oil Pipeline Project publications of archaeological salvage excavations 1. Ankara.
- Tülek, Füsün., 2007. "Osmaniye Arkeolojik Kültür Varlıkları Envanter Çalışması 2006" TÜBA- KED. 6: 63- 76
- Tülek, Füsün., 2009. "Osmaniye Arkeolojik Kültür Varlıkları Envanteri Çalışması (2007- 2008)" TÜBA- KED. 7: 7- 23
- Tülek, Füsün., 2010. "Osmaniye Arkeolojik Varlıklar Envanter Çalışması 2009" TÜBA- KED. 8: 43- 64.